

Datasekretess i den grundläggande utbildningen

En kvalitativ studie om rektorers kunskaper, inställningar och tillämpningar av datasekretess

Alexia Sahl

Avhandling för pedagogie magisterexamen
Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

Vasa, 2019

Abstrakt

Författare Alexia Sahl	Årtal 2019
Opublicerad avhandling för kandidatexamen i pedagogik Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier.	Sidantal (tot.) 64
Arbetets titel Datasekretess i den grundläggande utbildningen – en kvalitativ studie om rektorers kunskaper, inställningar och tillämpningar av datasekretess	
Referat I och med digitaliseringen av samhället har hanteringen av datasekretessen förändrats. Det förändrade sättet att hantera exempelvis personuppgifter gav upphov till att den enskilda individen inte hade särskilt stor bestämmanderätt över hur de egna personuppgifterna sparades, användes eller överfördes till andra parter. Men från och med maj 2018 förändrades dock läget inom EU, då man stiftade en allmän datasekretessförordning, även kallad GDPR. Förordningen skärpte både straff och riktlinjer när det gäller hantering av information som räknas vara sekretessbelagt. Detta blev en vändpunkt för många som i sitt dagliga arbete hanterar data som anses vara sekretessbelagdt. Syftet med avhandlingen var att undersöka finlandssvenska rektorers kunskaper om, inställningar till och tillämpningar av den år 2018 i EU införda datasekretessförordningen GDPR. Undersökningen gjordes utgående från rektorer i den grundläggande utbildningen. Avhandlingen är en kvalitativ undersökning som utgått från följande tre forskningsfrågor: Vilka kunskaper har rektorer om datasekretess? Hurdan inställning har rektorer till datasekretess? Hur tillämpar rektorer datasekretess enligt den nya lagen? Den teoretiska referensramen baserar sig på en generell beskrivning av GDPR samt hur datasekretess beaktas i läroplanen, administrationsverktyget Wilma och hur elevvården tar hänsyn till elevernas datasekretess. Undersökningen bestod av en enkät som elva rektorer från olika delar av Svenskfinland fyllde i. Respondenterna representerade en bred variation av skolor och rektorer. Också skolorna varierande i både kollegium och elevmängd. Undersökningen utgick från en fenomenografisk forskningsansats. Genom analysmetoden meningskategorisering framkom resultat som redogjorde för rektorernas kunskap om, inställningar till och tillämpningar av datasekretess. Det framkommer i avhandlingen att rektorernas kunskaper om datasekretess består av en övergripande kunskap där grundläggande fakta utgör en viktig del. Beroende på intresse och engagemang varierar respondenternas kunskap. När det kommer till rektorernas inställningar till datasekretess är återigen variationen något som påverkar resultatet. Rektorerna tillämpar datasekretess främst genom att informera skolans personal, egna handlingar och genom konkreta arrangemang i skolan. Tidigare forskning är i princip obefintlig, vilket betyder att avhandlingen bidrar med kännedom inom ett utforskat område. Denna avhandling kan ge en grund för ytterligare utveckling av det finländska dataskyddet inom den grundläggande utbildningen. Utökat dataskydd betyder en tryggare vardag för både skolpersonal och elever.	
Sökord / indexord Datasekretess, GDPR, grundläggande utbildningen, rektor, personuppgifter, datasekretessförordning, elevdata, fenomenografi, kvalitativ, enkät, tietosuojat, perusopetus,	

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund och val av ämne.....	1
1.2 Centrala begrepp.....	3
1.3 Arbetets disposition	6
2 Teoretisk referensram	7
2.1 Händelserna som ledde fram till GDPR	7
2.2 Generellt om GDPR.....	9
2.3 Datasekretess och teknologi i läroplanen 2014.....	13
2.4 Skolan och datasekretess efter GDPR	16
2.5 GDPR i skola och klassrum	21
3 Metod	27
3.1 Ansats, syfte och forskningsfrågor.....	27
3.2 Metodval och datainsamlingsmetod	28
3.3 Respondenter.....	29
3.4 Undersökningens genomförande	30
3.5 Analys och bearbetning av data	31
3.6 Tillförlitlighet, trovärdighet och etik	32
4. Resultat	35
4.1 Rektors kunskaper om datasekretess i den grundläggande utbildningen.....	35
4.2 Rektors inställningar till datasekretess i den grundläggande utbildningen	39
4.3 Rektors tillämpningar av datasekretess i den grundläggande utbildningen.....	42
5 Diskussion	48
5.1 Metod.....	48
5.2 Resultat.....	51
5.3 Förslag till fortsatt forskning.....	54
Litteratur	55

Bilagor

Bilaga 1: Informationsbrev.....	62
Bilaga 2: Enkätfrågor.....	63

Tabeller

Tabell 1: Exempel på sekretessbelagda personuppgifter.....	17
Tabell 2: Exempel på online risker enligt EU Kids Online projektet.....	26
Tabell 3: Rektorsers åsikter om implementeringen av den allmänna dataskyddsförordningen i skolan.....	42

Figurer

Figur 1. Indelning av rektorerna enligt kategorier i huvudgrupper samt undergrupper.....	35
Figur 2. Rektorens åsikt om huruvida det är möjligt för dem att vid begäran ge ut all data som finns sparad om en elev.	43
Figur 3. Resultatet vid frågan då rektorerna tillfrågades om deras skola har ett dataskyddsbud.	45

1. Inledning

I detta inledande kapitel beskrivs bakgrunden till valet av forskningsämne. Även syftet och forskningsfrågorna i avhandlingen redogörs. Slutligen förklaras centrala begrepp som tillämpas i avhandlingen.

1.1 Bakgrund och val av ämne

Enligt Europeiska Unionens förordning om dataskydd (General Data Protection Regulation, 2018) är det en grundläggande rättighet att varje enskild människas personuppgifter skyddas vid behandling. I och med att en ny lag gällande dataskydd trädde i kraft inom EU och Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) i maj 2018 är det högst relevant att undersöka huruvida den nya dataskyddsreformen påverkat skolan och dess sätt att hantera sekretessbelagd information, och i så fall, hurdan påverkan handlar det om.

Den nya lagen General Data Protection Regulation (hädanefter GDPR) ersatte en närmare 20 år gammal datasekretesslag. Den tidigare personuppgiftslagen 1999/523 gav inte ett heltäckande skydd mot exempelvis, olika företags sätt att använda sig av den information man uppgett vid registrering av deras tjänster. (Personuppgiftslag, 1999.)

I och med globaliseringen och att samhället blivit allt mer digitaliserat (Wiklund, 2014; Höök, 2015; Utbildningsstyrelsen, 2014) var en ny lagstiftning oundviklig. Höök (2015) menar att det var dags att uppdatera synen på delaktighet, personlig integritet och öppenhet på internet. Utöver det påpekar Höök (2015) även att man behöver kunna visa att det går att kombinera öppenhet och personlig integritet, och att ingen ska kunna undvika detta. I förordningen om datasekretess lyder 38 §:

”Barns personuppgifter förtjänar särskilt skydd, eftersom barn kan vara mindre medvetna om berörda risker, följder och skyddsåtgärder samt om sina rättigheter när det gäller behandling av personuppgifter. Sådant särskilt skydd bör i synnerhet gälla användningen av barns personuppgifter i marknadsföringssyfte eller för att skapa personlighets- eller användarprofiler samt insamling av personuppgifter med avseende på barn när tjänster som

erbjuds direkt till barn utnyttjas. Samtycke från den person som har föräldraansvar över ett barn bör inte krävas för förebyggande eller rådgivande tjänster som erbjuds direkt till barn.” (Europeiska Unionen, 2018, s. 7.)

Även i *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen* (hädanefter Glgu 2014) understryks elevernas rätt till att lära sig att agera ansvarsfullt och förstå innebörden av begreppet datasekretess, samt vad följderna av olagligt och ansvarslöst agerande vid hantering av personuppgifter kan leda till. (Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 284.)

Det är även värt att påpeka det faktum att den rådande läroplanen trädde i kraft 2016 medan EU:s dataskyddsreform trädde i kraft 2018. Frågan är ifall Glgu 2014 håller måttet för det som numera är lagstadgat, eller om det finns behov av att uppdatera i Glgu 2014.

Ur en rektor- och lärarsynvinkel är det också viktigt att vara medveten om hur man enligt lag ska förvalta sina elevers personuppgifter och information som är sekretessbelagd. Glgu 2014 kräver att undervisningen ska ske i enlighet med föreskrifter som tangerar ”... säkerhet och arbetarskydd, användning av personuppgifter, offentlighet och integritetsskydd, upphovsrätt samt bestämmelser om kontroll av brottslig bakgrund hos personer som arbetar med barn” (Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 13).

Eftersom GDPR fortfarande är en relativt ny lag betyder det att det finns lite forskning inom området. Tidigare forskning om GDPR i den grundläggande utbildningen i Svenskfinland är i princip obefintlig. Det samma gäller inom hela Finland. Syftet med studien är att få insikt i vilken kunskap rektorer har om datasekretess i den grundläggande utbildningen när den nya datasekretessförordningen GDPR trätt i kraft. Undersökningen utgår från ett rektorsperspektiv och kommer att fokusera på rektorers kunskaper om datasekretess, vilken inställning rektorer har till datasekretess och på vilka sätt de tillämpar datasekretess i sitt dagliga jobb som rektorer.

Faktumet att det inte finns tidigare forskning inom detta område utgör ett motiv till varför jag vill undersöka GPDR i den grundläggande utbildningen i Svenskfinland.

Utöver det har jag också ett eget intresse för ämnet och jag anser att detta ämne fortsättningsvis kommer att vara aktuellt i framtiden. Internet har öppnat nya dörrar och möjliggjort tillgången till personuppgifter på ett helt nya sätt. Detta leder inte endast till positiva följder, utan även negativa sådana. Inte minst för den yngre generationen som kommer växa upp och leva i en allt mer digitaliserad värld.

1.2 Centrala begrepp

Lagar och förordningar kan vara mycket svåra att förstå sig på. Därför är det av särskild vikt att denna avhandling håller ett tydligt språk där återkommande begrepp definieras.

Ett mycket centralt och viktigt begrepp i denna avhandling är *datasekretess*. När man värnar om datasekretess betyder det att man försäkras sig om att personuppgifter och känslig information skyddas. En synonym till datasekretess är begreppet dataskydd.

Ett nyckelord i denna avhandling är *personuppgift*. Med personuppgift avses information som gör att man kan identifiera en person. Namn, hemadress, e-postadress och en bils registreringsnummer är alla exempel personuppgifter. (Dataombudsmannens byrå, 2018; Säkerhetskommittén, u.å.)

General Data Protection Regulation, även kallad GDPR, är den dataskyddsförordning som togs i kraft inom Europeiska Unionen samt inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet i maj 2018. Målet med GDPR var att förbättra den enskilda individens integritets- och personuppgiftskydd. I svenska sammanhang används ibland förkortningen DSF som är en förkortning av begreppet dataskyddsförordningen. Utöver DSF används även termen den allmänna dataskyddsförordningen. I denna avhandling kommer jag använda mig av begreppen dataskyddsförordningen samt GDPR. Båda begreppen syftar till samma sak.

Eftersom studien riktar in sig på rektorers inställningar angående datasekretess är det relevant att definiera begreppet *inställning*. Nationalencyklopedin (u.å.) definierar begreppet som en uppfattning eller värdering. En inställning är något som grundar sig

i erfarenheter. Termen inställning är jämförbar med begreppet *attityd*, vilket Svenska Akademiens ordbok SAOL (2019) definierar som är inställning eller ett förhållningsätt till något. Nationalencyklopedin (u.å.) definierar begreppet attityd som en inställning eller ett förhållningsätt, dock har beskrivs begreppet ha en mera negativ klang, vilket inte stöder avhandlingen syfte, och därför kommer inställning användas som begrepp i denna avhandling. En attityd kan variera i styrka, den kan exempelvis vara positiv eller negativ. En negativ attityd kan leda till en *fördom*, som i sin tur är en negativ inställning mot något. (Nationalencyklopedin, u.å.)

Begreppet *IT* är väldigt relevant i denna avhandling. Förkortningen står för informationsteknik och är egentligen ett samlingsbegrepp för olika tekniska möjligheter som uppstått i och med digitaliseringen och teknologiseringen av samhället. För att något ska anses höra till IT bör informationen vara digital.

Begreppet *data* är brett och omfattas av många olika beskrivningar beroende på situation och omständighet. I denna avhandling avser jag med begreppet data sådana personuppgifter som sparats i olika register, exempelvis en lista med mejladresser. I många avseenden används begreppet data när man specifikt talar om digital information, men i denna avhandling inkluderar jag även analog information, t.ex. personuppgifter som skrivits ner för hand och sedan sparats.

När ett företag, ett samfund, eller en myndighet samlar in personuppgifter kallas de för *personuppgiftsansvariga*. Den personuppgiftsansvariga är alltså den aktör som samlar in och hanterar personuppgifterna. Eftersom det är skolan som undersöks i denna avhandling, är det relevant att vara medveten om att det är utbildningsanordnaren eller den som upprätthåller läroanstalten som är personuppgiftsansvarig. (Dataombudsmannens byrå, u.å.; Utbildnings- och kulturministeriet, u.å.)

Personuppgiftsbiträde kan vara en anlitad tjänsteman som hanterar personuppgifterna för den personuppgiftsansvariges skull.

Dataskyddsombud är en sakkunnig inom dataskydd som övervakar hanteringen av personuppgifter inom t.ex. en läroanstalt. Utöver det ska dataskyddsombudet även

kunna ge råd och information till övrig personal på läroanstalten. (Utbildnings- och kulturministeriet, u.å.)

Även begreppet *register* är relevant. Med register menas en organiserad samling av personuppgifter som sammanställts enligt olika kriterier. I ett skolsammanhang kan kriterierna vara namn på elever i en årskurs medan det i ett företagssammanhang kan handla om en specifik målgrupp. (Dataombudsmannens byrå u.å.)

Eftersom lagspråk utgör en betydande del av avhandlingen är det viktigt att definiera begreppen *lag*, *förordning* och *direktiv*. Med lag menas i denna avhandling de regler som styr samhället och dess medborgare. Skillnaden mellan lag och förordning är att en förordning stiftas av regeringen medan en lag stiftas av riksdagen. Generellt sett är förordningar mera detaljrika medan en lag är mera övergripande. Ett direktiv är mera en anvisning hur ett visst uppdrag ska skötas. Ett EU-direktiv gäller exempelvis alla medlemsländer och inom alla länder strävar man mot ett gemensamt mål, men tillvägagångssättet kan styras nationellt. Dock gäller EU-lagar före nationella lagar. (SAOL, 2019; Nationalencyklopedin, 2019.)

I denna avhandling betonas begrepp som innefattar termen *cyber* relativt frekvent. Själva ordet *cyber* syftar på behandling av information eller data i elektroniskt format (Säkerhetskommittén, u.å.). Andra ord med anknytning till begreppet *cyber* är exempelvis *cyberomgivning*, *cyberhot* och *cybersäkerhet*. Cyberomgivning är den miljö där den elektroniska informationen hanteras, och kan innefatta flera olika system. Ett cyberhot riktar sig till cyberomgivningen och äventyrar cybersäkerheten, som finns till för att exempelvis inga personuppgifter ska läcka ut till obehöriga. (Säkerhetskommittén, u.å.).

1.3 Arbetets disposition

Avhandlingen inleds med förklaring och motivering till varför forskning inom datasekretess i den grundläggande utbildningen saknas och behövs. Orsaken till den bristfälliga forskningen beror mycket på att datasekretess inte varit ett särskilt aktuellt ämne fram tills att det uppdagades att personuppgifter missbrukats i och med att digitaliseringen möjliggjort lättare hantering av personuppgifter. Därtill definieras centrala begrepp för att göra avhandlingen så tydlig och lättförstådd som möjligt.

I kapitel två presenteras grunden för avhandlingen, alltså den teoretiska referensramen. Inledningsvis beskrivs orsakerna till att man inom EU beslöt att skärpa till lagarna kring hantering av personuppgifter. Därefter behandlas de mål som GDPR har och vad förordningen praktiskt påverkar. I kapitel 2.3 fördjupar sig den teoretiska bakgrunden i hur läroplanen tar upp ämnen som tangerar datasekretess samt hur elevvård och studieadministrationsprogrammet Wilma beaktar datasekretess. Den teoretiska referensramen avslutas med kapitel 2.5 där cybersäkerhet tas upp ur två olika synvinklar; cybersäkerhet i Finland samt barns cybersäkerhet.

Metodkapitlet i avhandlingen inleds med en presentation av avhandlingens syfte, forskningsfrågor samt ansats. Därefter redogörs undersökningens metodval och datainsamlingsmetod. I ett skilt kapitel, 3.2, beskrivs respondenterna mera utförligt. De följande kapitlen beskriver hur undersökningens genomförande gick till, hur det insamlade materialet analyserades och bearbetades. Avslutningsvis beskrivs hur jag som forskare beaktat tillförlitligheten, trovärdigheten och etiken i undersökningen.

I det fjärde kapitlet redogörs undersökningens resultat. Resultatet är indelat i tre underrubriker; rektorers kunskaper, inställningar och tillämpningar av datasekretess i den grundläggande utbildningen.

Därefter följer en diskussion där metoden och resultatet diskuteras tillsammans med den teoretiska referensram som har utarbetats. I kapitel 5.3 föreslår jag som forskare idéer till fortsatt forskning inom ämnet datasekretess i den grundläggande utbildningen. Sist i avhandlingen finns en litteraturförteckning samt bilagor.

2 Teoretisk referensram

I följande kapitel beskrivs bakgrunden till varför man inom EU valde att stifta en ny lag gällande datasekretess. Därefter förklaras GDPR generellt – det vill säga var och hur lagen tillämpas i praktiken. Eftersom läroplanen är ett dokument som styr hur de finländska skolorna inom den grundläggande utbildningen ska undervisa sina elever är det relevant att diskutera vad läroplanen har att säga om datasekretess och teknologi. I underrubriken till kapitel 2.3 om läroplanen beskrivs hur elevvården och kommunikationsprogrammet Wilma ska hantera personuppgifter. Därefter följer ett kapitel som koncentrerar sig på GDPR i skolan och klassrummet på ett mera praktiskt plan. Det sista kapitlet inom den teoretiska referensramen tar upp det relevanta och viktiga ämnet om vad som menas med säkerhet på internet.

2.1 Händelserna som ledde fram till GDPR

I maj 2018 skedde det stora förändringar för alla medlemsländer i Europeiska Unionen samt Europeiska ekonomiska samarbetsområdet gällande dataskydd. Från och med 25 maj trädde den nya dataskyddsförordningen, som i svenska sammanhang även benämns som DSF eller den allmänna dataskyddsförordningen, i kraft. Dataskyddsförordningens uppgift är att förbättra skyddet för den enskilda individens personuppgifter och även att ge människor möjlighet att själv bestämma vilka personuppgifter man vill dela med sig av. Enligt förordningen ska all verksamhet som innefattar personuppgifter tillämpas som standard. Det betyder att den enskilda individen inte ska behöva kräva att hens rättigheter utövas utan att det sker automatiskt. Förordningen går under det engelska namnet General Data Protection Regulation men är mera känd som GDPR. Dess fullständiga svenska benämning är ”*Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning).*” (Europeiska Unionen, 2016, s. 1).

Innan GDPR togs i kraft var den så kallade personuppgiftslagen i Finland rådande. När den nya förordningen, GDPR, trädde i kraft upphävdes personuppgiftslagen. Enligt

justitieministeriets hemsida Finlex.fi tog man i kraft den föregående personuppgiftslagen (1999/523) i november år 2000. Under årens lopp uppdaterades lagen ett par gånger, men det tog alltså 18 år innan en ny, mera uppdaterad lag kunde träda i kraft. (Personuppgiftslag, 1999.)

Före lagändringen fanns det inga gemensamma riktlinjer inom EU överhuvudtaget. Lagstiftningen skiljde sig från land till land vilket ledde till bekymmer eftersom till exempel kommunikation och handel mellan olika länder har blivit allt vanligare under de senaste 20 åren. Enligt SVT:s program *Jag fattar att GDPR är en lag – men varför behövs den?* (SVT Play, 2018) hävdar reportern Tove Hanell att 1998 använde endast 8% av EU:s befolkning av internet, men beslutsfattare inom EU insåg ändå redan då att internet utgjorde ett potentiellt hot mot den personliga integriteten. Det här ledde till att man inom EU tog beslut om att alla EU-länder ska stifta nationella personuppgiftslagar och riktlinjer. Vilket i sin tur ledde till att länderna behandlade personuppgifter på olika sätt. När det sedan uppdagades att det skett allt mer identitetsstöld och dataintrång, lade man inom EU fram ett förslag om en gemensam dataskyddslag. (SVT Play, 2018.)

2013 framkommer det att den amerikanska underrättelsetjänsten NSA haft fri tillgång till att övervaka webbtrafik genom nio internetföretags servrar med kontakt världen över. Vid det här laget insåg världsledare och medborgare världen över vikten av att ha en fungerande dataskyddslag. Bland de internetföretag som NSA haft fri tillgång till fanns bland annat Google, Apple, Microsoft och Facebook. Medborgare världen över hade varit övervakade - ofrivilligt och fullständigt omedvetna om det. I Österrike bad juriststudenten Max Schrems all att få tillgång till all data som Facebook hade samlat in om honom och fick tillbaka 1200 dokument. Händelsen ledde till att Schrems anmälde Facebook för brott mot de grundläggande rättigheterna, vilket EU-domstolen 2015 tog beslut om och konstaterade att den överenskommelsen som USA och EU hade haft, den så kallade Safe Harbor överenskommelsen var ogiltig. Inom EU hade man litat på dataskyddet hos amerikanska företag och därför hade Safe Harbor överenskommelsen gett amerikanska företag tillgång till personuppgifter från EU. Dessa övertramp mot de grundläggande rättigheterna utgör grogrunden för GDPR:s utveckling. (Nationalencyklopedin, u.å.; SVT Play, 2018.)

Den nya förordningen gäller alla 28 medlemsländer inom EU (Europeiska Unionen, 2018) samt medlemsländer i EES, vilket är en förkortning för European Economic Space, och på svenska Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. Till EES hör Norge, Island och Lichtenstein (Tullen, 2018). Eftersom GDPR är en förordning betyder det att lagen gäller i alla medlemsländer och därmed ersätter alla tidigare nationella regler. Däremot har varje medlemsstat rätt att komplettera lagen till viss del. Före GDPR hade man inom EU en närmare 20 år gammal lag som kallades dataskyddsdirektivet, eller dess fullständiga benämning ”*Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter*” (Europeiska Unionen, 1995, s. 1).

2.2 Generellt om GDPR

Målet med den nya förordningen är att skydda behandlingen av enskilda individers personuppgifter och att förhindra att informationen sprids. I och med att samhället har digitaliserats i rasande takt har det i sin tur lett till att personuppgiftsansvariga har hanterat personuppgifter relativt oförsiktigt. (Nationalencyklopedin, u.å.).

Den nya förordningen ledde till att personuppgiftsansvariga var tvungna att se över hur de hanterade personuppgifter och uppdatera sina dataskyddspolicyer. Allt från företag, föreningar och myndigheter var tvungna att uppdatera sina sätt att hantera och lagra personuppgifter. Innan GDPR fanns det många kryphål för personuppgiftsansvariga att kunna samla personuppgifter som sedan kunde användas till andra ändamål än vad som uppgetts vid registreringen. (Europeiska Kommissionen, 2018.)

När en personuppgiftsansvarig, exempelvis ett företag, ber om en enskild individs personuppgifter, till exempel när de registrerar sig på en hemsida, måste det tydligt framgå varför företaget behöver personuppgifterna. Texten måste vara skriven på ett sätt som gör det lätt för läsaren att förstå vad som menas. Innan GDPR trädde i kraft kunde företag skriva långa och komplicerade beskrivningar, som ledde till att

användaren inte orkade läsa igenom allt och i stället kryssade i sitt godkännande utan att veta vad hen hade gett sitt samtycke till. (Europeiska Kommissionen, 2018.)

När en enskild individ samtycker och ger sitt godkännande för företaget måste det klart och tydligt också vara ett samtycke – om inget kryssas för, fylls i eller tillåts är det heller inget slutgiltigt godkännande. Före GDPR var det möjligt att anta att ”tystnad”, d.v.s. att inget kryssades för eller fylldes i, var ett samtycke till att personuppgiftsansvariga fick hantera personuppgifterna. Det var också vanligt att samma begäran av godkännande gömdes bland invecklade och långa juridiska villkor som ingen orkade läsa igenom. (Europeiska Kommissionen, 2018.)

Innan GDPR behövde personuppgiftsansvariga inte informera den enskilda individen ifall personuppgifterna överfördes till länder utanför EU. Numera måste användaren på förhand informeras om personuppgifterna kommer överföras till ett annat land. (Europeiska Kommissionen, 2018.)

För att man ska få behandla personuppgifter måste det finnas ett bestämt syfte för dem. Om personuppgifterna behövs till andra syften eller de rådande syftena förändras måste personuppgiftsansvariga informera alla berörda parter om de nya ändamålen som personuppgifterna ska användas till. Tidigare var det fritt fram att samla in och hantera personuppgifter för helt andra intentioner än vad som uppgetts, utan att den personuppgiftsansvariga behövde informera användaren om detta. (Europeiska Kommissionen, 2018.)

I och med att vi använder teknologi allt mer, ökar även problemen, som exempelvis, olika virus, spam och hackers (Arnolds-Granlund, 2015). Idag kräver GDPR att alla berörda parter informeras om det skett ett skadligt intrång där personuppgifterna kan ha läckt ut. Tidigare kunde personuppgifter läcka ut och stjälas utan att den berörda hade någon aning om det, eftersom det inte var lagstadgat att användarna måste underrättas vid skadliga intrång. Dataombudsmannens byrå i Finland kallar det för *personuppgiftsincident* då personuppgifter hanteras olovligt. Till en personuppgiftsincident hör både digitalt inkräktande, som cyberattacker och systemintrång, men även manuella lagöverträdelser som exempelvis att någon blivit bestulen på sin dator. En personuppgiftsincident kan göras med avsikt eller oavsiktligt.

I värsta fall kan en personuppgiftsincident leda till kränkning av den berördas rättigheter eller ekonomisk skada. En personuppgiftsansvarig kan ha anlitat ett *personuppgiftsbiträde* som har till uppgift att hantera personuppgifterna för den personuppgiftsansvarigas del. Det är dock den personuppgiftsansvariga som har det slutgiltiga ansvaret, fastän det är personuppgiftsbiträdet som hanterar informationen. (Europeiska Kommissionen, 2018; Svenska Yle, 2018; Dataombudsmannens byrå, u.å.; Datainspektionen, u.å.)

Vid en personuppgiftsincident bör den personuppgiftsansvariga kartlägga vad som hänt och därefter agera. Personuppgiftsansvariga måste själv avgöra vilka åtgärder som ska vidtas. Om känsliga personuppgifter har läckt ut bör man enligt Dataombudsmannens byrå anmäla incidenten till tillsynsmyndigheten inom 72 timmar efter att incidenten upptäckts. Dataombudsmannens byrå verkar som tillsynsmyndighet i Finland. (Dataombudsmannens byrå, u.å.; Datainspektionen, u.å.)

Efter GDPR har den enskilda individen rätt till en kopia av de uppgifter som finns sparade. Innan GDPR kunde det vara svårt att få tag på sådana uppgifter. Man har idag också en s.k. rätt att bli glömd. Med detta menas att om den enskilda individen önskar att de personuppgifter som finns sparade ska raderas, måste de tas bort. Detta måste också ske med klara säkerhetsåtgärder. Att få personuppgifterna raderade och ”glömda” kunde tidigare vara mycket svårt, vilket skapat problem som Ström (2003) beskrev redan i ett tidigt skede. I och med sökmotorer som t.ex. Google, har det varit lättare än någonsin att söka reda på information om människor. Detta har givetvis haft sina fördelar men också nackdelar. Ström (2003) påpekar att en av dessa nackdelar är att händelser eller åsikter som man förknippats med tidigare i livet aldrig försvinner från internet, även om man själv anser att man förändrats eller helt enkelt inte vill förknippas med det längre. Idag kan man själv välja vad som ska dyka upp när man googlar det egna namnet, eftersom man har rätt att ”bli glömd”. Man kan även begära att en personuppgiftsansvarig uppdaterar och korrigerar de existerande personuppgifter som finns om den enskilda individen anser att informationen är felaktig. Utöver detta har man idag även rätt att föra över sina egna personuppgifter till andra plattformar eller system. Detta medför en viss konkurrens för företag eftersom man då enkelt kan föra över sina uppgifter till konkurrenter. För individen kan detta underlätta vardagen vid situationer då man t.ex. byter elbolag, då alla

uppgifter om ens elkonsumention kan ges vidare direkt till det nya bolaget. (Europeiska Kommissionen, 2018; Svenska Yle, 2018; Dataombudsmannens byrå, u.å.)

Inom EU har man även gett mera befogenheter åt dataskyddsmyndigheterna som idag kan ge straffavgifter för sådana som brytit emot dataskyddsförordningen. Skillnaden innan och efter GDPR är stor just på den punkten, eftersom dataskyddsmyndigheterna tidigare inte hade någon möjlighet eller väldigt begränsade befogenheter att ge böter vid fall då datasekretessen behandlats fel. Idag kan exempelvis personuppgiftsansvariga få straffavgifter som sträcker sig upp till 20 miljoner euro eller 4 % av den globala omsättningen som personuppgiftsansvariga har. Detta beror givetvis på hurdan personuppgiftsansvarig det handlar om. Varje EU-land har en egen dataskyddsmyndighet att vända sig till som leds av Europeiska dataskyddsstyrelsen. Dataskyddsmyndigheterna vägleder, tolkar och kan anta beslut vid fall då flera medlemsstater berörs. I Finland är det Dataombudsmannens byrå som fungerar som dataskyddsmyndighet. (Europeiska Kommissionen, 2018; Svenska Yle, 2018.)

Efter GDPR har man även rätt att som individ kräva att ett beslut som gäller en ska fattas av en människa, istället för att beslutsfattandet skulle ge automatiskt. Automatiskt beslutsfattande kan ske exempelvis vid gallring av arbetsansökningar. Vill man strida emot det automatiska beslutsfattandet bör man meddela den personuppgiftsansvariga och begära att beslutet ska göras av en människa. (Dataombudsmannens byrå, u.å.).

För att summera dataskyddsförordningen kan man påstå att de stora skillnaderna ligger i att individen har större rätt att bestämma över hur personuppgifterna får användas samt att den part som samlar in personuppgifterna måste ha en motivering till varför personuppgifterna behövs. Utöver det även viktigt att den som samlar in eller har personuppgifter sparade informerar ifall personuppgifterna ges vidare används för andra syften än vad som tidigare godkänts. Det är numera en stor risktagning att bryta förordningen eftersom det idag är straffbelagt att undgå de regler som finns. (Europeiska Kommissionen, 2018; Svenska Yle, 2018.)

2.3 Datasekretess och teknologi i läroplanen 2014

I finländska skolsammanhang är det Glgu 2014 som styr lärarens arbete. Glgu 2014 lägger stor vikt vid att eleverna på mångsidiga sätt ska få utveckla sin kompetens inom sju specifika delområden. Dessa sju delområden kallas också för de sju kompetenserna, och särskilt två av dessa tangerar de ämnen som tas upp i denna avhandling. (Utbildningsstyrelsen, 2014.)

Kompetens nummer tre, vardagskompetens (K3), beskriver att eleven ska kunna ”.../ fungera i en teknologiserad vardag ...” (Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 22) och att eleven

”... behöver ... handledning för att göra förnuftiga teknologiska val. Teknologins mångfald ska behandlas i undervisningen och eleverna lär sig förstå principerna för hur den fungerar och vad den kostar. Eleverna ska uppmuntras till en ansvarsfull användning av tekniken och att reflektera över etiska frågor gällande den. (Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 22.)

Den femte kompetensen, digital kompetens (K5), betonar att alla elever i den grundläggande utbildningen har rätt till att utveckla sin digitala kompetens, i alla de olika läroämnena. Digital kompetens (K5) delas in i fyra huvudområden:

1. ”Eleverna får lära sig att förstå centrala begrepp och principerna för hur digitala verktyg används och fungerar och ges möjlighet att utveckla sin praktiska digitala kompetens när de utarbetar egna produkter.
2. Eleverna får handledning i hur man använder digitala verktyg på ett ansvarsfullt, ergonomiskt och tryggt sätt.
3. Eleverna får lära sig att använda digitala verktyg som hjälpmedel i informationshantering och i undersökande och kreativt arbete.
4. Eleverna får erfarenheter och övning i att använda digitala verktyg för att kommunicera och bilda nätverk.”

(Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 23.)

Enligt Mikkilä-Erdmann (2017) är det finländska skolsystemet mitt upp i ett paradigmskifte. Detta paradigmskifte, en djupgående förändring av vetenskapliga tankebanor, handlar om att lärare tar in digitala hjälpmedel i undervisningen istället för att endast använda digitala verktyg som en variation i undervisningen från de traditionella metoderna. Carlström & Wersäll (2006) konstaterar att elevernas

möjligheter att söka dagsaktuell kunskap har ökat i och med digitalisering men för lärarnas del orsakar denna möjlighet mycket stress i och med ett ökat ansvar att handleda eleverna på internet och inom teknik. Det har visat sig att många lärare upplever denna förändring som utmanade, vilket Carlstöm & Wersäll (2006) tolkar som att det i många fall kan bero på att lärarnas egna kunskaper inom området är bristfälliga.

Det finländska skolsystemet styrs av den nationella läroplanen, G1gu 2014. Man kan konstatera att läroplanen strävar efter att eleverna ska fostras till en ansvarsfulla medborgare, vilket i sin tur betyder att det är lärarens uppgift att ge eleverna handledning och verktyg för att utveckla sitt kunnande. När det kommer till datasekretess inom den grundläggande utbildningen är det viktigt att komma ihåg att eleverna inte är myndiga. Det betyder att alla personuppgifter som läraren samlar in om eleverna också är sekretessbelagda och vid publicering ska vårdnadshavare ha gett sitt godkännande.

Sammanfattningsvis är det värt att påpeka kopplingen mellan datasekretess och teknologi ur en lärarsynvinkel. Lärare måste sätta sig in i den teknologiska värld som barn lever i idag för att kunna skapa ändamålsenlig undervisning. Teknologin rotar sig allt djupare i skolvärlden, trots att kritiker har menat att skolvärlden inte tagit till sig teknologin på ett pedagogiskt sätt. I och med utvecklad och utökad teknologi, har det dykt upp nya sätt att behandla personuppgifter.

Elevvård och datasekretess

Förutom undervisning hör även elevvård till den grundläggande utbildningen. Vid elevvård är det oerhört viktigt med sekretess. Alla handlingar som gäller elevers hälsotillstånd, studieframgång, levnadssätt, familjeliv och eventuella handikapp är sekretessbelagda. (Utbildningsstyrelsen, 2018.)

Det finns skillnader mellan vilka uppgifter inom elevvården som är sekretessbelagda. Information om t.ex. transport, inkvartering och undervisning är i sig inte sekretessbelagda, men uppgifterna kan innehålla information som är sekretessbelagd. Allergier kan exempelvis vara förknippade med en elevs hälsotillstånd, likaså kan

ordnandet av skolskjuts bero på en elevs hälsotillstånd, och det är sekretessbelagda uppgifter. (Utbildningsstyrelsen, 2018.)

Alla handlingar, t.ex. läkarintyg, som innehåller information elevers hälsotillstånd är sekretessbelagd. Till hälsotillstånd räknas fysiska, psykiska, sociala tillstånd samt sexuellt beteende. Detta går under 24 § i offentlighetslagen. (Utbildningsstyrelsen, 2018.)

När det gäller datasekretess inom elevvården är elevhälsojournaler ett av de dokument som innehåller känslig information och personuppgifter. Journalerna förs in ett patientregister som utbildningsväsendet har bestämt att ska användas. De uppgifter som sedan sparas i patientregistret får ges ut till individer som har rätt till att få uppgifterna. Innan ett utlämnande av uppgifter sker måste den ansvariga som lämnar ut uppgifterna vara säker på att uppgifterna även fortsättningsvis kommer vara skyddade. (Lag om elev- och studerandevård 1287/2013.)

Vid byte av utbildningsanordnare, exempelvis om en elev flyttar, ska den tidigare utbildningsanordnaren få ett godkännande av vårdnadshavare för att kunna flytta över personuppgifterna till den nya utbildningsanordnaren. (Lag om elev- och studerandevård 1287/2013.)

Wilma och datasekretess

För att undervisningen ska fungera krävs ett gott samarbete mellan skolan och hemmet. Idag sker detta via *Wilma*, ett studieadministrationsprogram på internet för hem och skola. Det företag som upprätthåller *Wilma* heter *Visma* och enligt deras hemsida fungerar *Wilma* bland annat som lärarens hjälpmedel vid bedömning, frånvaro och vid kommunikation till vårdnadshavare. För vårdnadshavare är *Wilma* ett verktyg för att följa med sitt barns undervisning och ett sätt att hålla kontakten till skolpersonalen. (Visma, 2019.)

En förutsättning för att samarbetet ska löpa är att skolan har tillgång till elevers personuppgifter. *Visma* påpekar att ansvaret för att personuppgifterna hanteras på ett korrekt sätt ligger hos både företaget men också hos läroanstalten som använder sig av *Wilma*. Läroanstalten måste se till så att de personuppgifter som sparas är nödvändiga

och sådana som får sparas. För att kort sammanfatta hur personuppgifterna hanteras inom Wilma kan man säga att Visma bearbetar data som deras kunder, d.v.s. läroanstalter, kontrollerar. (Visma, 2019.)

Vilken information som delas med vem är dock begränsad. Den enskilda elevens information och uppgifter kan inte nås av obehöriga.

2.4 Skolan och datasekretess efter GDPR

Lärarens yrke tenderar att vara varierande. Ingen dag är den andra dagen lik. Lärarens roll är också i ständig förändring, idag är det vanligt att man jobbar mera elevcentrerat än tidigare då undervisningen till stor del var lärarcentrerad. (Sipilä, 2013; Utbildningsstyrelsen, 2014). Enligt Wahlström (2007) har Michelle Salinger, en brittisk pedagog och utbildningsstrateg, hävdade att lärare inte alltid förstår den digitala världen där barn väldigt ofta befinner sig. Salinger har också påpekat att lärare måste ändra inställning till teknik eftersom lärarna annars misslyckas med att förbereda eleverna inför den tid och värld som kommer efter skolan.

Enligt lagen om grundläggande utbildning 1998/628 40 § *hemlighållande och behandling av personuppgifter* beskrivs det att sekretessbelagda personuppgifter får vid behov begäras av elevens vårdnadshavare eller annan laglig företrädare. Vid situationer då en underårig elev byter utbildning, t.ex. vid en flytt, måste den tidigare utbildningsanordnaren enligt lag ge ut nödvändiga personuppgifter till den nya utbildningsanordnaren. Skolpersonal har alltid skyldighet och rätt att anmäla ett ärende till rätt instans då det finns misstankar om att någon löper risk att utsättas för fara eller begå brott. (Lag om grundläggande utbildning 1998/628).

I 41§ *rätt att få uppgifter* (lag om grundläggande utbildning 1998/628) beskrivs att utbildningsanordnaren har rätt att avgiftsfritt få sådana uppgifter av statliga och kommunala myndigheter som krävs för exempelvis planering av utbildningen. Uppgifter som finns i olika register för utbildningssyfte får enligt lag lämnas ut till sådana som har rätt till uppgifterna. Detta måste dock ske på ett skyddat sätt så att obehöriga inte får tag på uppgifterna. (Lag om grundläggande utbildning 199/628).

För lärarens del gäller det även att ha koll på hurdan datasäkerhet man använder sig av, eftersom statliga myndigheter eller Utbildningsstyrelsen inte tar ställning till enskilda datasystems datasäkerhet. Med detta menas att datasäkerheten när det gäller exempelvis Wilma, det kommunikationsverktyg som används i många skolor, är på utbildningsanordnarens ansvar. (Utbildningsstyrelsen, u.å.)

Uppgifter om en elevs frånvaro är offentliga, men orsaken till frånvaron kan vara sekretessbelagd. Vid frånvaro som t.ex. orsakats av sjukdom är uppgifterna sekretessbelagda. Pågår frånvaron under en längre tidsperiod måste det bedömas om frånvarouppgifterna beskriver elevens personliga egenskaper. Om fallet är sådant, kan uppgifterna vara sekretessbelagda. (Utbildningsstyrelsen, u.å.)

Elevvård är en av de situationer då sekretess- och personuppgifter måste beaktas. Vid elevvård tillämpas de existerande lagarna om personuppgifter. Utbildningsstyrelsen uppmanar till försiktighet när det gäller elevvårdsärenden, eftersom mycket av informationen består av känsliga personuppgifter. (Utbildningsstyrelse, u.å.) För att klargöra vilka personuppgifter som är sekretessbelagda inom den grundläggande utbildningen har följande tabell gjorts:

Tabell 1. *Exempel på sekretessbelagda personuppgifter.*

	Skriftlig	Muntlig	Visuell	Exempel
<i>Namn</i>	x			
<i>Fotografier</i>			x	
<i>Email-adress</i>	x			
<i>Bankuppgifter</i>	x			
<i>IP-adresser</i>	x			
<i>Mobil ID</i>	x			
<i>Platsinfo</i>	x			
<i>Personbeteckning</i>	x			
<i>Adress</i>	x			
<i>Uppgifter om avlagda kurser</i>	x			
<i>Frånvaro</i>	x			
<i>Erhållna betyg</i>				
<i>Ljudinspelningar</i>		x		
<i>Videoinspelningar</i>		x		
<i>Fysiska egenskaper</i>				Hårfärg
<i>Genetiska egenskaper</i>				Sjukdomar
<i>Psykiska egenskaper</i>				Temperament
<i>Ekonomiska egenskaper</i>				Klädsel

Muntliga samtal om personuppgifter räknas inte som hantering eller insamling av persondata enligt GDPR.

I en dataskyddsguide utformad explicit för läroanstalter beskriver Utbildnings- och kulturministeriet (u.å.) ingående hur utbildningsanordnare och läroanstalter ska ta sig an dataskyddsförordningen och tillämpa den. Den personuppgiftsansvariga på läroanstalten är antingen utbildningsanordnaren eller en annan utvald inom läroanstalten. Det är den personuppgiftsansvariga som har beslutanderätt om hur personuppgifterna hanteras och behandlas. I den kommunala grundläggande utbildningen samt gymnasie- och yrkesutbildningen är personuppgiftsansvariga oftast den kommunala inrättning som ansvarar för undervisningsväsendet. I fall där utbildningsanordnaren inte är kommunal, är den personuppgiftsansvariga den aktör som ansvarig för utbildningen. Däremot är det alltid utbildningsanordnaren som är ansvarig för elevhälsoregistret. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

Enligt samma dataskyddsguide menar Utbildnings- och kulturministeriet (u.å.) att behandlingen av personuppgifter ändå ofta överläts till läroanstalten. Det huvudsakliga ansvaret för att läroanstaltens personal har tillräcklig fortbildning inom dataskydd ligger hos det kommunala utbildningsväsendet. Utöver det kräver förordningen även att alla myndigheter som hanterar personuppgifter ska utnämna ett dataskyddsombud. Det betyder i praktiken att alla kommuner som ordnar utbildning ska ha ett dataskyddsombud enligt lag. Dataskyddsombudet kan vara en av läroanstaltens anställda eller en tjänsteman utifrån men får inte vara en person som sitter i maktposition, exempelvis rektor. Det är dock oklart om privata utbildningsanordnare enligt lag måste ha ett dataskyddsombud, trots det uppmanar Undervisnings- och kulturministeriet alla läroanstalter att utnämna ett dataskyddsombud. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

När en lärare ber om personuppgifter av sina elever måste det enligt förordningen ske på ett korrekt och sakligt tillvägagångssätt. Det måste också finnas ett tydligt ändamål för informationen. Därtill ska personuppgifterna inte användas till annat än för vad som är nödvändigt för utbildningen och undervisningens skull. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

GDPR förbjuder behandling av personuppgifter som anses vara känsliga. Till dessa hör: politiska åsikter, sexualitet, etniskt ursprung, religion, filosofisk övertygelse, uppgifter om hälsa, medlemskap i fackförening, genetiska och biometriska uppgifter. Med detta menas alltså att man överhuvudtaget inte får fråga efter de ovan nämnda kriterierna. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

Transparens och öppenhet betonas i dataskyddsförordningen. Det betyder att personuppgifter inte får samlas in och användas utan att individen fått tillräcklig, tydlig och förståelig information om hur hanteringen av personuppgifterna sker. I ett skolsammanhang betyder det att eleverna ska vara medvetna om hur deras personuppgifter samlas in, används och slutligen lagras. Detta ska ske redan i ett tidigt skede, exempelvis vid läsårets början, eftersom det vid ett senare skede kan orsaka förvirring. När individen informeras om hur personuppgifterna samlas in, används och lagras ska det även förklaras varför man behandlar personuppgifterna, vem som kommer att ta del av uppgifterna samt kontaktuppgifter till både personuppgiftsansvarige och dataskyddsombudet. Eventuella risker, rättigheter och skyddsåtgärder ska även redogöras. Eleven ska informeras i vilka rättigheter hen har samt hur hen kan utnyttja rättigheterna. Det är olagligt att begära avgift av den enskilda individen som utövar sin rättighet att ifrågasätta behandlingen av hens personuppgifter. Däremot kan personuppgiftsansvarige begära en avgift om en begäran sker utan rimlig eller grundad orsak, t.ex. om syftet är att ställa till med ofog. Rättigheterna är inte åldersbundna, utan gäller för alla åldrar – myndig som omyndig. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

Personuppgifter som läroanstalten hanterar får inte lagras längre än vad som är nödvändigt. Det finns ingen uttalad tidsperiod för hur länge personuppgifterna får sparas. Enligt Utbildnings- och kulturministeriet får personuppgifterna lagras så länge som personuppgifterna fyller ändamålet som de samlats in för. När det inte längre finns behov för personuppgifterna ska de förstöras, anonymiseras eller arkiveras. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

Självklart ska säkerheten inom läroanstalten vara hög när det kommer till dataskyddet. Risker ska kartläggas och därefter ska säkerhetsnivån sättas. I kartläggningen bör man

ta i beaktande immateriella, materiella och fysiska skador som kan ske vid felaktig behandling av uppgifterna. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

Enligt dataskyddsförordningen ska läroanstalter också föra register över behandlingen av personuppgifter. Avsikten med registret är att beskriva behandlingen av personuppgifter ur den personuppgiftsansvariges synvinkel. Man kan se på registret som ett en plan på hur personuppgifterna ska behandlas men även ett sätt att beskriva hur personuppgifterna behandlats, exempelvis ifall de har överförts till andra organisationer. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

Individen har alltid rätt att kräva rättelse av personuppgifter som är felaktiga, föråldrade eller bristfälliga. Under tiden som personuppgifterna rättas har individen rätt till att begära en begränsning av personuppgiftsanvändningen. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

När en lärare jobbar med en elevs vitsord eller frånvarouppgifter kan eleven inte kräva att uppgifterna raderas om grunden bakom begäran om radering är för att de inte vill att uppgifterna ska behandlas. Om den personuppgiftsansvariga anser och kan bevisa att det finns berättigade skäl till att spara och behandla personuppgifterna trots att det kommit in en begäran om att radera uppgifterna får behandlingen fortsätta. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

Elevers personuppgifter får endast hanteras i sådant syfte som rör utbildningen eller undervisningen. Om en personuppgiftsincident upptäcks, exempelvis att obehöriga har haft tillgång till elevers personuppgifter bör den personuppgiftsansvariga agera omedelbart. I ett skolsammanhang kan en personuppgiftsincident orsakas av ett dataintrång eller att dokument i pappersform slängts i ett av klassrummens skräpkorg, vilket i sin tur leder till att obehöriga får tag i dem. Det är en den personuppgiftsansvariga som ska reda ut personuppgiftsincidenten och som ansvarig har man även anmälningsskyldighet. Vid fall där det behövs en anmälan sker det till den nationella dataskyddsmyndigheten. Den personuppgiftsansvariga bör vid en incident fundera över hur gravt brott det handlar om. Konsekvenserna kan vid en personuppgiftsincident där e-postadresser har läckt ut, jämförelsevis med personbeteckningar som läckt ut, vara olika. Olika incidenter kräver olika bedömning

och handling. Om man i bedömningen anser att incidenten inte medför någon större risk för elevernas rättigheter och datasekretess behöver anmälan inte göras. Om incidenten anses vara så allvarlig att anmälan krävs, ska den vars personuppgifter skadats även informeras om anmälan. Det finns dock undantagsfall där den personuppgiftsansvariga inte behöver meddela den berörda (den vars personuppgifter läckt ut). Vid undantag handlar det om att åtgärden kräver oproportionerlig ansträngning och om personuppgifterna är kryptiskt skrivna och oläsbara för utomstående. Utbildnings- och kulturministeriet uppmanar i sin dataskyddsguide att alla läroanstalter ska upprätta en plan vid personuppgiftsincidenter. Handlingsplanen kan ingå som en del av läroanstaltens krisplan. (Undervisnings- och kulturministeriet, u.å.)

2.5 GDPR i skola och klassrum

Eftersom en av de orsaker till att man instiftade GDPR var att världen blir allt mer digitaliserad, är det naturligt att mycket av fokus i denna avhandling ligger på att förstå vad exempelvis IT är, och hur IT är något som är starkt sammankopplat med datasekretess. Enligt Finlands grundlag § 7 *Rätten till liv, personlig frihet och integritet* har alla medborgare i Finland rätt till en grundläggande trygghet, och med detta menas också trygghet när det gäller känslig data, som till exempel personuppgifter är. Närmare och mera ingående bestämmelser för hur personuppgifter ska skyddas är utfärdat genom andra lagar, som exempelvis datasekretessförordningen GDPR.

Under 1990-talet då IT, teknologi och internet steg in i skolvärlden hade man en väldigt otydlig bild av hur man i praktiken skulle ta till vara de nya verktygen, enligt Sipilä (2013). Sipilä (2013) menar att samhället i sig har tagit till sig de nya teknologierna mycket bättre än vad skolan har gjort, och att användningen av IT mera funnits för att stöda undervisningen än vad det handlat om att skapa nya metoder för lärande.

Idag kan man som lärare ha väldigt stor nytta av internet och teknik. Det finns en mängd olika hemsidor, kanaler och appar som kan ge tips, erfarenheter eller handledning kring hur man ska jobba med just teknik och internet, och som är

specialanpassade för lärare. Det finns färdiga mallar för förhör, appar där elever kan skriva egna böcker och videor som förklarar olika fenomen riktat åt elever. Dessutom har programmering och robotar tagit allt större plats i klassrummet under de senaste åren. (Wahlström, 2007).

Ett exempel på teknik som ganska frekvent används i skolor är olika bloggar. Det är relativt vanligt att skolan har en egen skolblogg där vårdnadshavare kan följa med vad som händer i skolan. Dessutom är det också vanligt att lärare använder bloggar som ett sätt att dela med sig av sina egna erfarenheter och reflektioner som yrkesverksamma lärare (Wahlström, 2007). Lärare har naturligtvis tystnadsplikt, och därför är det olagligt att dela med sig av uppgifter eller information som vårdnadshavare eller eleven i fråga inte gett sitt godkännande till. Lärare har dock rätt att diskutera elevens ärenden med sina lärarkollegor när det handlar om elevens undervisningen, exempelvis, stöd i undervisningen. Diskussionen ska dock vara begränsad till de uppgifter som är nödvändiga. (Utbildningsstyrelsen, u.å.)

Historiskt sett är internet en mycket ny uppfinning, men den har revolutionerat vårt sätt att leva på flera sätt. Internet och teknologi av alla slag är idag en naturlig del av våra västerländska liv. För många vuxna och äldre är det enkelt att föreställa sig ett liv utan den teknologi som dominerar samhället idag, på grund av att de själva upplevt det, i olika grad. Men för barn födda under 2000-talet är det svårt att tänka sig en värld utan internet och teknologi. Många har växt upp med smarttelefoner, molnlagring och streamingtjänster. Barn både växer upp och lever i en värld där kommunikation, lärande, socialisering och kreativitet är starkt påverkat av teknologi (Prensky, 2001). De vanligaste plattformarna och sociala medierna bland barn är bloggar, sociala nätverk som *Facebook*, nätverk som baserar sig på ett visst innehåll som exempelvis *Youtube*, virtuella spelvärldar som *World of Warcraft*. Även sökmotorer och encyklopedier av olika slag är viktiga för barn. (Hartikainen, 2017.)

I skolsammanhang är det läraren som har det slutgiltiga ansvaret för barnets lärande och utveckling. Därför ligger det på lärarens ansvar att också se till så att den undervisning som sker med teknologi också tjänar ett pedagogiskt syfte. Det finns idag en uppsjö av pedagogiska verktyg på internet. Vissa av dessa verktyg och hjälpmedel kräver vid registrering också personuppgifter. Därför är det viktigt i denna avhandling

att även granska hur lärare och elever använder teknologi pedagogiskt och vilket samband med datasekretess olika hemsidor och appar har.

Ett numera vanligt sätt att kommunicera är genom att chatta. Datormedierad kommunikation beskrivs av Sjöberg (2010) som den kommunikation som sker på internet via olika plattformar. De sociala nätsamfund som bildats på internet kan vara olika forum, hemsidor eller kanaler där man delar med sig av innehåll. Chattandet har utvecklats från något som främst yngre höll på med till ett kommunikationssätt som även äldre använder sig av. Sjöberg (2010) definierar chattandet som en interaktion som "... sker i realtid med en viss fördröjning" (Sjöberg, 2010, s. 22) och som utspelar sig i ett virtuellt rum. Chattandets funktion handlar om att skapa gemenskap och kommunicera utgående från olika kontexter. Chattandet fyller inte bara en positiv funktion utan kan även missbrukas och användas som ett sätt att mobba. I en skolklass kan det handla om att exkludera en specifik person, medan man inkluderar alla andra klasskompisar i chatten.

Cybersäkerhet

Datasekretess och dataskydd grundar sig i säkerhet. Det handlar om att personuppgifter hanteras på ett säkert och tryggt sätt. Internet har visserligen effektiviserat samhället på flera sätt, men det har också utsatt den enskilda individen för olika hot. Därför är det relevant att också se vilka faror som internet för med sig för personuppgifter. I följande kapitel granskas cybersäkerhet ur en nationell synvinkel samt ur ett annat perspektiv som riktar sig på barn och deras cybersäkerhet.

Cybersäkerhet i Finland

Hälften av alla europeiska medborgare anser att de inte är förberedda eller insatta i hur de ska hantera hot mot cybersäkerhet. 86% procent av den europeiska befolkningen har angett att risken för att bli ett offer för cyberbrott konstant ökar. (Europeiska Kommissionen, u.å.)

I Finland har man utarbetat en strategi för att stärka cybersäkerheten. Detta har man gjort eftersom Finland klassas som ett informationssamhälle, där datasystemen är sårbara för störningar. De olika datasystemen som finns både i kommunala och statliga

sammanhang innehåller personuppgifter, och därför är datasekretess och cybersäkerhet starkt sammankopplade till varandra. Det är utrikesministeriet som står bakom strategin som utarbetats enkom för Finlands cybersäkerhet, medan Säkerhetskommittén står för verkställandet av strategin. I strategin har man formulerat 10 riktlinjer och mål för en säker cyberomgivning. I strategin står det skrivet att Statsrådet är det ledande organet, vilket betyder att Statsrådet står för alla beslut angående cybersäkerhetens verksamhet och resurser. Därtill har varje ministerium och förvaltningsområde ansvar för de störningar i cybersäkerheten som anknyter till dem. I strategin för cybersäkerhet hävdar man att genom ett verkställande av riktlinjerna förstärker man det finländska säkerhetssamarbetet mellan den privata och offentliga sektorn. (Säkerhetskommittén, u.å.)

I den sjätte riktlinjen beskrivs det att cybersäkerheten ska utvecklas i samarbete med EU och andra internationella organisationer. Det kan konstateras att GDPR är ett resultat av det internationella samarbetet. Strategin betonar också att samhällets alla aktörer ska utvecklas gällande kunskap inom cybersäkerhet. Dessutom uppmuntras forskning inom ämnet för att stärka den beredskap man har byggt upp. (Säkerhetskommittén, u.å.)

Barn och cybersäkerhet

Enligt Europeiska Kommissionen (u.å.) är en av tre på internet barn. Hälften av alla europeiska medborgare anser att de inte är förberedda eller insatta i hur de ska hantera hot mot cybersäkerhet. 86% procent av den europeiska befolkningen upplever att risken att falla som offer för cyberbrott konstant ökar.

Hartikainen (2017) beskriver säkerhet på internet på följande vis: *”online security can thus be defined as protecting a person’s physical and psychological safety, as well as one’s reputation, identity, and property online (Nigam & Collier, 2010), with property including hardware, software, information and intellectual property”* (Hartikainen, 2017, s. 18).

Ur *Lasten mediabarometri* (Suoninen, 2012) där man granskade barns medieanvändning, kunde man se skillnader mellan pojkar och flickor när det gäller säkerhet på internet. Pojkarna var mera oförsiktiga att ta kontakt med och acceptera

okända människor, vilket verkade ha ett samband med att pojkar ofta spelar spel med anonyma människor på internet. Hos flickorna fanns en viss osäkerhet och försiktighet kring att acceptera okända människor till deras privata profiler. Generellt sett hade föräldrar till flickor mera kontroll och uppsikt över vad flickorna publicerade och gjorde på internet jämfört med vad föräldrar till pojkar hade. (Suoninen, 2013.)

Hartikainen (2017, s. 27) refererar till en studie utförd av Kupiainen (2012) där resultatet visar på att 28% av finländska barn har öppna profiler på sociala medier, vilket betyder att allt de publiceras syns, även om man inte är så kallade vänner. Det finns dock studier som visar på att europeiska barn är väldigt kunniga i vad säkerhet på internet är. Barnen vet oftast att det finns funktioner för att blockera oönskade meddelanden eller förfrågningar, även om ålderskillnader förekommer då yngre barn tenderar att ha sämre bedömningsförmåga för vad som är okej och inte okej. (Hartikainen, 2017.)

Internet har inte bara en positiv sida, utan även en mörk sida där bland annat nätmobbning, dataintrång och virus florerar fritt. Staksrud (2013) använder sig av det engelska ordet *online risk* för att definiera de olika riskerna och farorna som finns på internet. Staksrud (2013) beskriver även att mycket av den forskning som gjorts inom ramarna för barn och media har riktat in sig mera på hälsorelaterade frågor, exempelvis hur skärmtid påverkar barns beteende.

De faror som finns på internet är oftast baserade och utvalda för att passa in på en viss åldersgrupp. För barn kan det handla om exempelvis människor som tar kontakt och låtsas vara någon de inte är eller den vanligt förekommande nätmobbningen. Barnet kan också själv utgöra en fara genom att orsaka andra skada, med hjälp av internet. EU Kids Online var en undersökning som utfördes i 25 europeiska länder mellan åren 2006 och 2009 där man undersökte just fenomenet *online risks* med barn som utgångspunkt. I resultatet grupperade man riskerna i tre olika underrubriker, utgående från vilka risker och faror som barn kunde utsättas för på internet:

1. Risker där innehållet utgör risken.
2. Risker där barn deltar i risken.
3. Risker där barnet själv skapar eller utgör risken. (Staksrud, 2013; Hartikainen 2017.)

Tabell 2.

Exempel på online risker enligt EU Kids Online projektet.

	Kommersiellt innehåll	Aggressivt innehåll	Sexuellt innehåll	Värderingar
<i>Risker där innehållet utgör risken.</i>	Reklam, spam och sponsoring.	Våldsamt och hatiskt innehåll.	Pornografiskt innehåll.	Rasistiska värderingar och missvisande information, t.ex. om droganvändning.
<i>Risker där barn deltar i risken.</i>	Spårande av personlig information.	Att bli nätmobbad, trakasserad eller förföljd.	Träffa främlingar.	Självskaðebeteende och olämplig övertalning.
<i>Risker där barnet själv skapar eller utgör risken.</i>	Spelande, dataintrång, olaglig nedladdning.	Att nätmobba eller trakassera någon annan.	Skapande och uppladdning av pornografiskt material.	Ge upplysning och råd i skadliga ämnen t.ex. självmord.

Som tabell 1 redovisar är de risker och faror som finns på internet väldigt olika och kan ta sig i uttryck på lindrigare sätt men även mer radikala sätt. Undersökningen visade på att när barn når åldern 15-16 har 63% utsatt för någon av dessa risker som nämnt i tabell 1. 30% hade svarat att det de har kommit i kontakt med personer som de inte mött tidigare, 21% beskrev att de hade upplevt potentiellt skadligt innehåll och 14% hade sett sexuellt innehåll på internet under de senaste 12 månaderna. Enligt undersökningen var det minst vanligt att barnen hade fått ta emot elaka meddelanden (6%) eller att man hade upplevt missbruk av personlig information inom de 12 senaste månaderna (15%). (Staksrud, 2013.)

3 Metod

I följande kapitel redovisas avhandlingens metod för undersökningen. Forskningsansats, studiens syfte och forskningsfrågor samt undersökningens målgrupp presenteras. Därtill förklaras hur studien genomförts och hur det insamlade materialet analyserats. Slutligen diskuteras studiens tillförlitlighet, trovärdighet och etik.

3.1 Ansats, syfte och forskningsfrågor

I nästan alla studier där man först utgår från en enskild individs erfarenheter och sedan jämför med en annan individs erfarenheter är det viktigt att komma ihåg att man har olika bilder av *verklighet*. Erfarenheter av verkligheten varierar från individ till individ, och alla har sin egna syn på vad som är realistiskt och orealistiskt.

Forskningsansats är ett begrepp som syftar till hur man går tillväga för att samla in data. Med detta menas att tillvägagångssätten för att samla in och analysera data, och slutligen hur man anknyter det insamlade materialet till tidigare forskning och vetenskap. Det finns flera olika forskningsansatser som skiljer sig från varandra. Skillnaderna har uppkommit eftersom synen på vetenskap och kunskap har förändrats genom tiderna. I min avhandling har jag valt en fenomenografisk forskningsansats. Fenomenografi är en lämplig forskningsansats inom kvalitativa studier då man vill höja förståelsen för människors uppfattningar om något specifikt. Man utgår från att fenomen kan ha olika betydelse för olika människor. Inom fenomenografisk forskning ställer man sig frågan *hur* och *vad* i förhållande till en uppfattning. I en fenomenografisk analysprocess försöker man hitta helhetsintryck, urskilja likheter och skillnader och kategorisera uppfattningarna. Därtill försöker man också hitta orsaken till uppfattningen. (Holme & Solvang, 1997; Uljens, 1989.)

Eftersom denna studie undersöker rektorers kunskaper, inställning till och tillämpningar av datasekretess är en fenomenografisk forskningsansatsen det som lämpar sig bäst.

I denna studie finns fokus på att kartlägga dataskydd inom den grundläggande utbildningen ur ett rektorsperspektiv. Studiens syfte är att undersöka rektorers kunskaper om, inställning till och tillämpningar av den år 2018 i EU införda datasekretesslagen GDPR.

Forskningsfrågorna för denna avhandling är följande:

1. Vilka kunskaper har rektorer om datasekretess
2. Hurdan inställning har rektorer till datasekretess?
3. Hur tillämpar rektorer datasekretess enligt den nya lagen?

Genom denna avhandling vill jag bidra till mera konkret kunskap om hur GDPR-lagen teoretiskt ska fungera och hur den i praktiken fungerar i den grundläggande utbildningen.

1.2 Metodval och datainsamlingsmetod

Inom kvalitativ forskning är målet med undersökningen att komma fram till ett resultat som ger forskaren en djupare förståelse för det som undersökts. Den kvalitativa forskningen ger svar som är generaliserande och allmänna (Holme & Solvang, 1997). Kännetecknande för kvalitativ forskning är också att antalet respondenterna är relativt få. När målet med en studie är att förstå eller hitta mönster är kvalitativ forskning det mest passande (Trost & Hultåker, 2016).

Vid det inledande skedet av studien var tanken att målgruppen för undersökningen skulle vara lärare. Men i samråd med handledare ändrades respondentgruppen till rektorer. Orsaken till det var min personliga uppfattning om att rektorer har en mera övergripande helhetssyn över skolans värderingar och hur man hanterar datasekretess inom skolan. Genom rektorerna var förhoppningen att få en bättre helhetssyn istället för enskilda klasslärare som högst antagligen hade gett mera individualistiska svar.

Tanken bakom undersökningen var att få en djupare förståelse för datasekretess inom den grundläggande utbildningen; särskilt efter de stora förändringarna som skett i och med den nya datasekretessförordningen.

Studiens metod föll naturligt på webbenkät, eftersom det ger respondenten tid att i lugn och ro reflektera över sina svar. Trost & Hultåker (2016) nämner postenkät och gruppenkät som de två vanligaste. Denna studie utgår från postenkäter, vilket betyder att forskaren skickar ut sin enkät till den enskild individen via exempelvis e-post. Nackdelarna med enkät är att respondenterna kan missförstå frågor och det är också svårt att veta om respondenten svarat sanningsenligt.

Fördelarna med metoden vägde dock upp mot nackdelarna vid metodvalet. Eftersom enkätfrågorna bestod av både fasta och öppna frågor har jag valt att analysera mina svar enligt den kvalitativa analysmetoden meningskategorisering. Därtill har jag även använt mig av beskrivningskategorier, en metod som används inom fenomenografi då man vill belysa skillnader och likheter av de uppfattningar som respondentgruppen har. De uppfattningar och beteenden som kan urskiljas bildar beskrivningskategorier. Genom kategorier fokuserar man uppfattningarna på en kollektiv nivå, för att kunna jämföra olika uppfattningar i relation till varandra. (Uljens, 1989.)

1.3 Respondenter

Respondenterna i denna studie är finlandssvenska rektorer som är geografiskt spridda i hela Svenskfinland. Antalet respondenter som svarade på den enkäten var 11 stycken. Trost & Hultåker (2016) redovisar för tre olika typer av urval när det gäller respondenter; *kvoturval*, *bekvämlighetsval* och *strategiska urval*. I min undersökning har jag valt mig av kvoturval. Med det menas att forskaren väljer ut ett urval som representerar yrkesgruppen eller populationen man undersöker. Från början var tanken att respondenterna skulle bestå av klasslärare, men målgruppen för undersökningen ändrades då det ansågs som att rektorer har en mera övergripande överblick av skolans värderingar angående datasekretess. (Trost & Hultåker, 2016).

Bland de rektorer som svarade på enkäten var den yngsta i 40-års åldern medan den äldsta var i 65-års åldern. Könsfördelningen var ojämn, eftersom endast två av rektorerna var kvinnor. Av respondenterna var åtta stycken rektor för årskurs 1-6 och fyra av dessa var även rektorer för förskolan. De återstående rektorerna som deltog i

enkäten, alltså tre stycken, var rektorer för årskurs 7-9. Sju av rektorerna hade jobbat som rektor för endast en skola, medan två hade varit rektor för två skolor. Ytterligare två av respondenterna hade jobbat som rektor för tre stycken skolor. Den rektor som hade haft tjänst som rektor kortast tid hade jobbat i ett halvår medan den som jobbat längst som rektor hade haft sin tjänst i 25 år. Som lärare hade respondenterna varit verksamma i allt från 7-39 år.

Elevmängden på skolorna som rektorerna jobbade vid var varierande, allt från mindre skolor med ca. 20 elever till större skolor med ca. 250 elever. Beroende på skolans storlek varierade även kollegiet, det minsta kollegiet hade en personalstyrka på ca. 5 medan den största skolan hade ett kollegium på ca. 35 personer.

Sammanfattningsvis kunde man konstatera att respondenterna i enkäten representerade både sådana som varit verksamma som lärare och rektorer en längre tid medan andra var relativt färsk som rektorer, med några års lärarerfarenhet. Vad den ojämna könsfördelningen beror på är svårt att avgöra.

1.4 Undersökningens genomförande

Enkäten utformades kring årsskiftet 2018-2019. Åbo Akademis enkätprogram E-blankett användes. Den slutgiltiga enkäten var indelad i tre delar; *bakgrund*, *GDPR i skolan* och *datasekretess*. Först fick rektorerna berätta om sig själva och sin rektorsamt läkarkarriär. Därefter gick enkäten mera in på studiens ämne, GDPR i skolan, och rektorerna fick svara hur de skulle hantera hypotetiska situationer. I den sista delen som behandlade datasekretess var frågorna mera baserade på kunskaps och inställning. Se bilaga 1 för den specifika utformningen av enkäten.

Själva undersökningen inleddes i början av februari 2019. Målet var att få ihop 10 enkätsvar. Först kartlade jag skolor runtom i Svenskfinland och därefter tog jag kontakt med rektorer genom ett telefonsamtal där jag presenterade mig, berättade om min studie samt frågade om de skulle vara intresserade av att svara på enkäten. Till de rektorer som svarade ja till enkäten skickades ett mejl med ett informationsbrev (se

bilaga 1) samt en länk till enkäten. I informationsbrevet introducerade jag mig själv och presenterade mitt forskningsämne lite djupare.

Under första veckan kom hälften av enkätsvaren in. Därefter gick det långsammare och jag kunde konstatera att det effektivaste sättet att få svar är att personligen ta kontakt genom att ringa dem. Det verkade som att jag hade kommit till en återvändsgränd då jag endast fick negativa svar från rektorer som meddelade att de hade fullt upp med annat. Då beslutade jag mig för att aktivt skicka ut mejl till rektorer för att se om det var lönsammare att skicka mejl istället för det tidsdryga arbetet med att ringa runt. De sista enkätsvaren kom in efter att jag skickat ut mejl.

När jag varit i kontakt med rektorerna har jag varit noggrann med att påpeka den positiva aspekten med enkäter som finns tillgängliga på nätet; respondenten kan själv välja när hen fyller i enkäten.

1.5 Analys och bearbetning av data

När alla enkätsvar hade samlats in var nästa steg att analysera det insamlade materialet. Det första steget var att läsa igenom materialet för att få en helhetsbild av respondenternas svar. Bearbetningen av det insamlade materialet gjorde jag genom att med penna markera ut meningar som tangerade kunskaper, tilltro till och tillämpningar inom datasekretess. Denna metod förespråkar Patel och Davidson (2012). Vid eventuella stavfel i enkätsvaren har texten rättats för att undvika missuppfattningar.

Alla enkätsvar placerades i olika kategorier beroende på fråga. Kategorierna utformades enligt hurdan fråga som ställdes och delades in i tre grupper; kunskap, tilltro till och tillämpning. Beroende på om frågan tangerade någon av de tre nämnda begreppen kategoriserades frågan och svaret. Svar som liknade varandra placerades i samma kategori och på så vis gick det att urskilja skillnader mellan respondenternas kunskaper, tilltro och tillämpningar.

Först sammanställdes alla svar gemensamt för att urskilja eventuella meningsskiljaktigheter. Nästa steg i analysprocessen var att enligt analysverktyget

meningskategorisering sammanfatta respondenternas svar. När man analyserar material enligt meningskategorisering förkortar man längre meningar till kortare, för att få mera sammanfattade uttalanden.

I kapitel 4.1, 4.2 och 4.3 har jag även valt att ytterligare kategorisera svaren och begränsa till undergrupper.

1.6 Tillförlitlighet, trovärdighet och etik

Inom kvalitativ forskning brukar man tala om tillförlitlighet, trovärdighet och etik. Dessa begrepp är viktiga för forskningen, eftersom man strävar till att studien ska vara så tillförlitlig, trovärdig och etiskt rätt som möjligt. En av frågeställningarna som är viktiga när man ifrågasätter en studies tillförlitlighet, trovärdighet och etik är ifall studien skulle kunna upprepas och fortfarande ge samma resultat. Kan man utföra en undersökning på en viss grupp två gånger och få samma resultat bägge gångerna är tillförlitligheten hög. Hög tillförlitlighet och hög trovärdighet går hand i hand. (Justensen & Mik-Meyer, 2011.)

Enligt Fejes & Thornberg (2015) är trovärdighet inom kvalitativ forskning svårare att avgöra än inom kvantitativ forskning. Eftersom kvalitativ forskning omfattar upplevelser, åsikter och känslor är den kvalitativa forskningen alltid levande. Inom kvalitativ forskning är utgångspunkten personlig – forskaren vill ha de ärliga svaren som innefattar upplevelser, åsikter och känslor. Människor och åsikter förändras vilket betyder att det är svårt upprepa en studie och få ett identiskt resultat som tidigare. Därmed är det svårt att mäta tillförlitlighet inom kvalitativ forskning. (Kvale & Brinkmann, 2009.)

Om en studie undersöker det som studien är ämnad att undersöka håller forskningen hög trovärdighet. Trovärdigheten i en studie kan förstärkas genom att forskningsfrågorna utgår från den teoretiska bakgrunden som forskaren satt in sig i. Innan jag skickade ut enkäten till rektorerna valde jag att skicka ut enkäten till en pilotgrupp som kunde ge förbättringsförslag. Genom att använda mig av en pilotgrupp förstärktes trovärdigheten i studien. Pilotgruppen bestod av klasslärostudierande samt

lärare ute på fältet. För att ytterligare förstärka trovärdigheten har jag genom hela processen ifrågasatt och kontrollerat alla steg i avhandlingsskrivandet, vilket Kvale och Brinkmann (2014) påpekar är av stor vikt. Även Patel och Davidson (2012) skriver att det är viktigt att trovärdigheten ska genomsyra studiens alla delar. Trovärdigheten i denna studie har även höjts eftersom jag har haft kontinuerlig kontakt med min handledare som gett sina synpunkter på ämnet.

Inom kvantitativ forskning brukar man använda sig av begreppen reliabilitet och validitet istället för tillförlitlighet och trovärdighet. Inom forskningsmetodik menar man dock att dessa begrepp inom kvalitativ och kvantitativ forskning är likvärdiga. Trost (2010) och Bryman (2011) ställer sig båda kritiskt till att använda reliabilitet och validitet inom kvalitativ forskning, eftersom de menar att kvantitativ och kvalitativa forskning är så olika.

Inom forskning är det självklart även viktigt att beakta etiken i en undersökning. Det är viktigt att respondenten är införstådd i vad hen deltar i och att deltagandet är frivilligt (Denscombe, 2016). I denna studie fick respondenterna ett informationsbrev som redogjorde för hur deras svar kommer användas och varför det är viktigt att forska inom ämnet. När det gäller behandling av respondenters identitet brukar man antingen behandla informationen anonymt eller konfidentiellt. Vid anonym behandling betyder det att forskaren inte vet respondentens namn eller identitet, medan konfidentiell behandling betyder att forskaren vet respondentens namn och identitet men inte vidarebefordrar eller nämner det i studien. (Trost, 2010.)

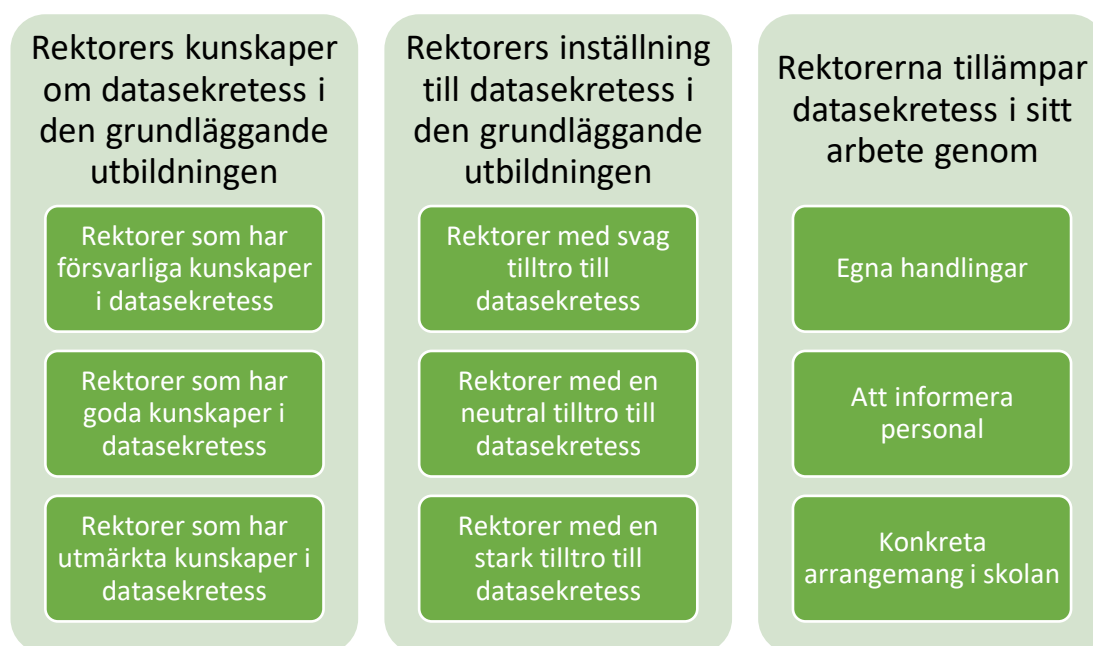
Information om respondenternas identiteter behandlas konfidentiellt i denna studie. För att underlätta för läsaren har jag valt att använda mig av fingerade namn. Eftersom denna studie behandlar skolors sätt att hantera personuppgifter är det viktigt att respondenternas svar inte behandlas fel.

Patel och Davidsons (2012) har med hjälp av fyra krav redogjort för hur man kan stärka etiken i sin forskning. Dessa fyra krav är följande; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet kännetecknas av att respondenten får tillräcklig information om studiens syfte och genomförande. Ett samtyckeskrav innebär att deltagandet är frivilligt och

konfidentialitetskravet kräver att materialet är skyddat och att konfidentialiteten är hög. Slutligen, innebär nyttjandekravet att det material som insamlats endast används till det ändamål som respondenten gett sitt godkännande till. I min studie har jag strävat efter att fullfölja alla nämnda krav på forskningen och detta har jag gjort genom informationsbrevet och genom att svara på direkta frågor som ställts vid telefonsamtal. (Patel & Davidson, 2012.)

2. Resultat

I följande kapitel redogörs de resultat som undersökningen har kommit fram till. Resultatet behandlas enligt forskningsfrågornas ordning. Först beskrivs rektorernas kunskaper om datasekretess. Därefter redogörs rektorernas inställning och tilltro till samt tillämpningar av datasekretess.

Figur 1. Indelning av rektorerna enligt kategorier i huvudgrupper samt undergrupper.

4.1 Rektorers kunskaper om datasekretess i den grundläggande utbildningen

Resultaten visar att rektorernas kunskaper om datasekretess varierar. En del av rektorerna har svarat med utförliga svar medan andra har gett korta och svårtolkade svar. Det går att konstatera att alla rektorer verkar ha en övergripande bild över hur man hanterar personuppgifter enligt dataskyddsförordningen, men en del verkar vara mer insatta och därför även medvetna om vilka förändringar som skett i och med lagändringen.

Alla rektorer verkar vara medvetna om att personuppgifter ska hanteras med försiktighet. I en av enkätfrågorna beskrevs en hypotetisk situation där en lärare upprättar en klasslista, och rektorerna uppmanades att besvara vad läraren ska tänka på när de skriver eller skapar listan. Rektorerna svarade ganska enhetligt att läraren bör tänka igenom vem som kommer se listan, vad listan ska användas till och om den är nödvändig. Utöver det nämns även att listan inte får spridas offentligt. En rektor beskriver situationen på följande vis:

”Listor på elever bör inte finnas. Tyvärr behöver vi olika listor och då gäller att endast elevens namn finns på listan. I övrigt tar vi tillstånd av föräldrarna för att använda elevens namn på en lista som flera behöver”.

Rektorerna verkar ha tillit till lärarna och litar på att de agerar enligt lag. En rektor lämnade en intressant kommentar, som visar att rektorn är insatt i ämnet:

”Ska man vara riktigt noggrann ska inte ens elevernas interna streckkkoder till skolans bibliotek finnas på listor, men vem skulle hitta på att klaga på det? Streckkoderna avslöjar ändå inget mer än ett namn och ett random användarnummer...”

En annan hypotetisk situation som rektorerna fick ta ställning till i enkäten var vad lärarna ska tänka på när de skapar en klasslista som delas ut till vårdnadshavarna. Enkätsvaren visar tydligt att rektorerna uppmanar personalen till att vara oerhört försiktig med klasslistor. Flera menade att de inte delar ut klasslistor längre. ”*Vi delar inte ut klasslistor till vårdnadshavare*” och ”*endast med alla vårdnadshavares tillstånd kan en lista skapas. Skolan skapar inte dylika listor och ger åt föräldrar*” svarade två av rektorerna. Vissa av svaren är återigen korta, vilket i sin tur betyder att de är rätt svårtolkade. Exempelvis skriver en av rektorerna ”*att listan inte innehåller personsignum och adresser*”, vilket visserligen är ett svar som är helt enligt lag men dock i detta avseende ett väldigt kort och omotiverat svar. Man kan konstatera att majoriteten av rektorerna dock verkar vara medvetna om att klasslistor kräver vårdnadshavarnas samtycke. En intressant kommentar som en av rektorerna lämnade reflekterade över vårdnadshavarnas önskan om att kunna ta kontakt med andra vårdnadshavare inom klassen.

”Det finns ett tryck från föräldrarna att kunna ta kontakt med varandra via skolans kanaler. Vi delar dock inte ut föräldrarnas kontaktuppgifter inom klasserna längre. Vi har istället öppnat en tråd i Wilma där alla ser varandras meddelanden. Däremot kan enskilda föräldrar inte kontakta varandra enskilt via skolans system.”

När rektorerna ombads att förklara vad som avses med personuppgifter räknade många upp de vanligaste personuppgifterna; namn, adress, kontaktuppgifter och personsignum. En av rektorerna nämner också personuppgifter som inte används så ofta i vardagliga sammanhang, t.ex. religion, sjukdomar, sexuell läggning och etniskt ursprung. En rektor beskriver personuppgifter ”... *alla personliga uppgifter. Det självklara som födelsetid, socialsignum.... Men också allt som du själv upplever att är personliga och som du inte vill att ska vara offentligt*”.

Den sista enkätfrågan berörde ämnet dataskyddsbud. Enligt lag ska skolor ha ett dataskyddsbud, vilket rektorerna inte verkar vara medvetna om. Resultatet från enkätfrågan redogörs i kapitel 4.3, medan man under denna rubrik kan konstatera att det saknas kunskap om just kravet på dataskyddsbud.

För att ytterligare förstärka resultatet har jag valt att kategorisera rektorernas kunskaper i tre underkategorier gällande deras kunskap om datasekretess:

1. Rektorerna som har försvarliga kunskaper i datasekretess
2. Rektorerna som har goda kunskaper i datasekretess
3. Rektorerna som har utmärkta kunskaper i datasekretess

Vid kategoriseringen är det viktigt att nämna att resultatet inte går att generalisera. Enkätsvaren är väldigt individuella och varierande, därtill behöver de nödvändigtvis inte visa en sanningsenlig bild av vilken kunskap rektorerna har i ämnet. Slutsatserna drogs enligt hur rektorerna hade svarat på sådana enkätfrågor som tangerade kunskap inom datasekretess. Resultatet visade att två av rektorerna har försvarliga kunskaper i datasekretess. Gemensamt för dessa två är att de svarar korta och otydliga svar. Exempelvis svarar en av rektorerna på en hypotetiska situation att läraren ”*inte [får] sprida listan öppet och offentligt*” angående framställande av klasslistor. Den andra

läraren har i sina svar flertalet stavfel och undviker att svara tydligt vid samma fråga: ”*delar vi inte ut klasslistor*”.

Däremot har fem av rektorerna som deltog i enkätundersökningen goda kunskaper inom datasekretess. Detta konstaterande grundar sig främst i motiveringar som är tydliga, förklarande och varierande. Exempelvis svarar en av rektorerna på den hypotetiska situationen där en lärare har skapat en elevregister på följande vis: ”*att vårdnadshavaren gett sitt samtycke på att eleven finns på listan. Men sådana listor delas sällan/knappast ut*”. En annan ger följande svar på samma fråga:

”Att endast sådan information som t.ex. en klassförälder behöver skall finnas med på listan. Vi brukar i samband med höstens föräldramöte göra klasslistor. De som inte tycker att det är ok att vara med på listan är inte med. De som gett sitt tillstånd är med. Listan förstörs genast när den inte längre behövs. Oftast i slutet av läsåret.”

Den sista kategorin går under benämningen utmärkta kunskaper i datasekretess. Där placerade sig fyra rektorer. Rektorerna som hade utmärkta kunskaper i datasekretess visade på bred och stor kunskap i ämnet och hos flera kunde man urskilja personligt intresse för just datasekretess. Rektorernas svar är tydliga, förklarande och korrekta. Vid den hypotetiska situationen där en lärare upprättar en klasslista, och rektorn tillfrågas vad den hypotetiska läraren bör tänka på, svarade en av de mycket insatta rektorerna:

”Listor på elever bör inte finnas. Tyvärr behöver vi olika listor och då gäller att endast elevens namn finns på listan. I övrigt tar vi tillstånd av föräldrarna för att använda elevens namn på en lista som flera behöver.”

Sammanfattningsvis tyder resultatet på att rektorerna har en övergripande kunskap över vad som gäller inom den grundläggande utbildningen när det kommer till datasekretess. De känner till grundläggande fakta och försöker enligt bästa förmåga tillämpa riktlinjerna. Beroende på eget intresse och engagemang verkar kunskapen variera. De rektorer som besvarat enkäten mera utförligt ger ett intryck av att vara mera pålästa medan de som svarat fåordigt ger ett intryck av att vara något obrydda eller helt enkelt inte tillräckligt insatta i ämnet för att kunna ge ett mer nyanserat svar.

4.2 Rektorerers inställningar till datasekretess i den grundläggande utbildningen

En av de inledande frågorna i enkäten löd ”hur förhåller du dig till internet, sociala medier och teknik?” och utgående från respondenternas svar kan man konstatera att majoriteten förhåller sig positivt, och ”*ser på dem som ett hjälpmedel och som en naturlig del av vardagen.*” Flera av respondenterna svarade att man som lärare och rektor har ett ansvar över att det används ändamålsenligt och pedagogiskt. En av respondenterna svarade inte direkt på frågan utan nämnde bara att hen ”... *har jobbat mycket med IKT*”. Däremot skiljde sig ett av svaren mot de övriga då en av respondenterna svarade att internet, sociala medier och teknik inte hörde till ett av hens stora intressen, utan att det istället var ”... *ett nödvändigt ont. Rätt utnyttjad och använd en stor tillgång, felanvänd en stor belastning.*”

Vid frågan om datasekretess anses vara något viktigt svarade fem av rektorerna att det är ganska viktigt och sex stycken att det är mycket viktigt. Man kan därför dra slutsatsen om att alla respondenter värderar datasekretess högt. När respondenterna frågade om hur de har upplevt hanteringen av personuppgifter som rektor kan man sammanfatta svaren med att de flesta upplever att det inte varit några problem. En nämnde att ”*datasekretessen inte alltid gynnar elevens intressen*” och en annan svarade ”*man blir väldigt kluven. Å ena sidan är allt väldigt strikt å andra sidan kan nog egentligen vad som helst rulla på sociala medier.*” En annan av respondenterna skriver att ”... *den stora utmaningen är egentligen att hitta en gemensam linje som gäller för hela kommunen. Det finns vissa saker i hanteringen av personuppgifter som kan tolkas, vilket i sig är problematiskt.*” Men den allmänna uppfattningen är att hanteringen av personuppgifter som rektor vid den grundläggande utbildningen fungerar utan desto större problem.

När rektorerna tillfrågades hur hanteringen av personuppgifter förändrats under den tid som de varit verksamma inom skolvärlden var nästintill alla överens om att det blivit allt mer restriktivt. Endast en svarade att hen inte upplevt några förändringar. Flera nämnde att det blivit krångligare och att ”... *många saker går långsammare*

framåt". Den rektor som redan tidigare svarat att den ökade datasekretessen inte alltid är till elevernas fördel motiverade sitt svar på följande vis; "... sekretessen idag gör att utbyte av information mellan olika myndigheter inte längre görs vilket inte gynnar elevens intresse." En annan av rektorerna påpekar att hen, tillsammans med sitt kollegium, i och med den nya datasekretessförordningen "*lärt oss att vara noggrannare och att alltid ha en varningsklocka i bakhuvudet som får oss att kontrollera en gång till*".

Majoriteten av rektorerna svarade att den nya datasekretessförordningen har påverkat dem i deras jobb. Respondenterna uppgav att det märks i den administrativa hanteringen, det är mera byråkratiskt och att det är flera saker att sätta sig in i. En svarade att det blivit "*svårare att behandla elever som har utmaningar med sitt välmående*". Tre av respondenterna svarade dock att de inte upplevt någon större skillnad, och enligt två berodde det på att de redan jobbat enligt de riktlinjer som förordningen ger.

Ur de enkätfrågor som inte direkt tangerade rektorernas inställning till datasekretess kunde man ändå urskilja vilken rektorerna hade på ämnet. När rektorerna svarade på enkätfrågan om huruvida de deltagit i fortbildning eller annan utbildningen angående GDPR, svarade två stycken att "*... det kunde kanske ha varit mera*" och "*... jag skulle gärna delta i en fortbildning, där GDPR förordningen mera berör skolan i praktiken*". Detta tyder på att det finns oklarheter kring vad datasekretessförordningen egentligen berör. En annan rektor beskrev att "*sekretessen kring liknande frågor har stramats åt betydligt under de senare år på både gott och ont.*" Helhetsbilden av rektorernas tilltro till datasekretess är att de upplever det på både gott och ont. Den ökade sekretessen har ökat arbetsbördan och gjort det dagliga arbetet mera invecklat, samtidigt som det har gjorts för att skydda den enskilda individen, som i detta fall främst handlar om eleverna men även om skolpersonalen. Förändringen har lett till inställningar och uppfattningar som inte nödvändigtvis är negativa, men inte heller fullständigt positiva.

För att förtydliga resultatet har jag valt att kategorisera respondenternas inställning till datasekretess på följande vis:

1. Rektorer med svag tilltro till datasekretess
2. Rektorer med en neutral tilltro till datasekretess
3. Rektorer med en stark tilltro till datasekretess

Återigen är det relevant att nämna att inställningen till datasekretess kan vara annorlunda i verkligheten än vad rektorerna har uppgett i enkäten. Kategoriseringen visar dock att ingen verkar ha en svag tilltro till datasekretess. Majoriteten, sju stycken, har i sina enkätsvar antytt på en neutral tilltro och inställning till datasekretess. Fyra av rektorerna verkade ha en stark tilltro till datasekretess.

De rektorer som visar på en neutral tilltro ser på datasekretess som något viktigt men att den nya datasekretessförordningen orsakat mera byråkratiskt arbete samt att det är *”något bra att använda under ansvar”*. Förhållningen till datasekretess är positiv, med viss försiktighet. En annan rektor med neutral tilltro till datasekretess svarade att hen upplever hanteringen av personuppgifter som *”inga större problem. Mycket att lära sig som ny rektor dock.”*

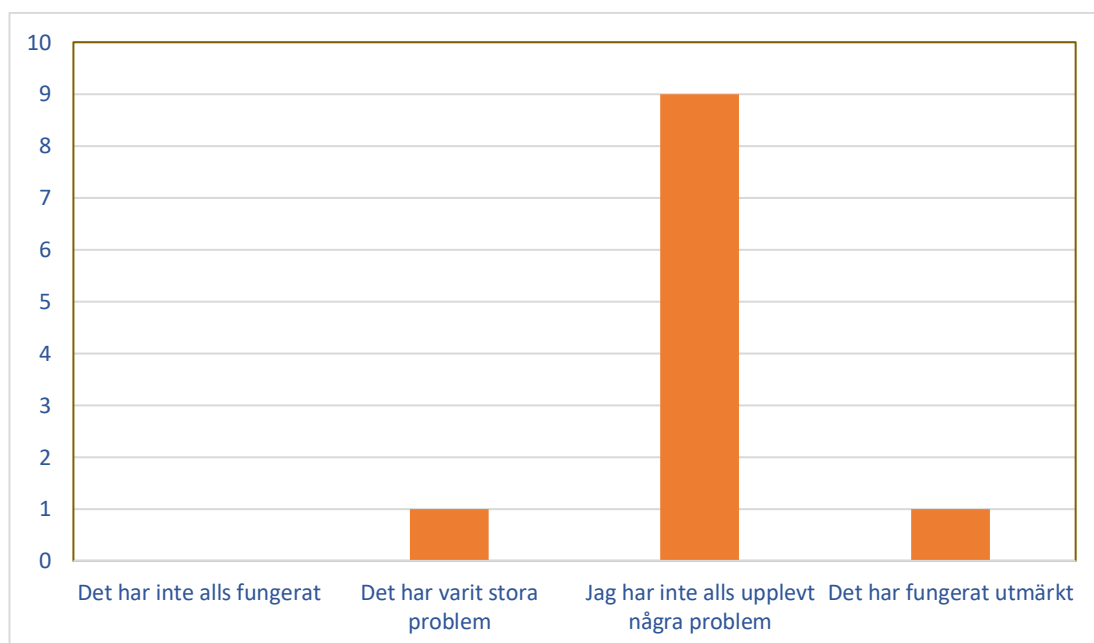
De rektorer som har en stark tilltro till datasekretess svarade med positiva svar på de frågor som tangerade deras inställning till ämnet. Alla rektorer med stark tilltro svarade att datasekretess är mycket viktigt och att implementeringen av den nya dataskyddsförordningen i skolan har fungerat utmärkt eller att de inte upplevt några problem. En rektor svarar att hen förhåller sig positivt till internet, sociala medier och teknik och att *”... det gäller bara att lära sig använda verktyget på ett ändamålsenligt sätt.”* En av rektorerna som har stark tilltro till datasekretess skriver att bara man kan använda sig av internet, sociala medier och teknik på rätt sätt så är det ett mycket bra verktyg.

4.3 Rektorsers tillämpningar av datasekretess i den grundläggande utbildningen

När det gäller att tillämpa datasekretess enligt den nya datasekretessförordningen svarade en rektor att hen upplevt stora problem. Majoriteten, nio av rektorerna, hade inte upplevt några problem alls, medan en tyckte att det fungerat utmärkt.

Tabell 3.

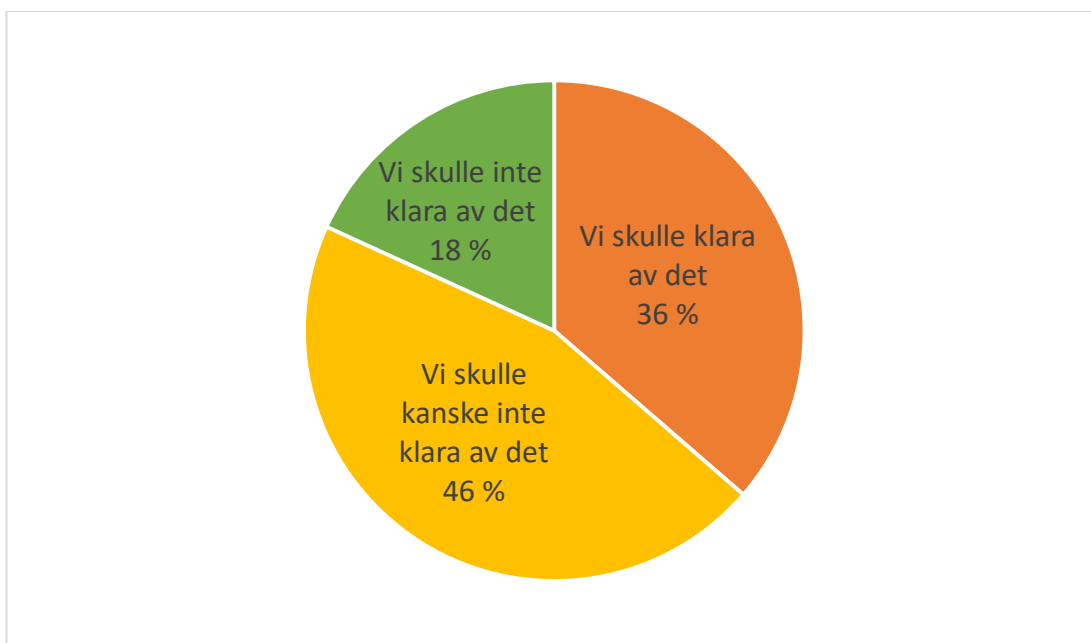
Rektorsers åsikter om implementeringen av den allmänna dataskyddsförordningen i skolan.

När det gäller hur länge skolorna sparar data om sina elever är resultatet varierande, och något svårtolkat. Många av respondenterna skrev specifikt ut årtal, exempelvis 2-10 år eller 5-10 år, men beroende på vilken sorts data det handlar om. En rektor skrev ”Ofta för länge. Upp till 10 år” vilket tyder på att rektorn i fråga ser brister i hanteringen av skolelevers data. Två stycken av rektorerna svarade att de jobbar enligt kommunens riktlinjer, ”det mesta sparas elektroniskt så enligt kommunens GDPR plan” och ”enligt kommunens arkiveringsstadga”. Dessa svårtolkade svar kan tyda antingen på att rektorerna inte har helt koll på hur länge data sparas eller andra orsaker som exempelvis att det är lärarna har ansvar över att spara elevdata under en rimlig tid. Tre stycken svarade att de sparar data så länge som eleven är i skolverksamheten. En rektor

motiverade sitt svar "...med tanke på besvärstider över eventuella myndighetsbeslut så behålls uppgifterna vid skolan tills besvärstiden gått ut. I andra fall t.o.m. längre om särskild lagstiftning så kräver (kan röra sig om vitsord/betyg)".

När rektorerna fick svara på frågan om de tror att det är möjligt för skolan att ge ut exakt information, analogt som digitalt, som finns sparad en elev var svaren även där varierande. Tabellen nedan redogör för resultatet.

Figur 2. Rektorernas åsikt om huruvida det är möjligt för dem att vid begäran ge ut all data som finns sparad om en elev.

Figur 1 visar att majoriteten av rektorerna, fem stycken, upplever en viss osäkerhet kring om det faktiskt skulle vara möjligt att vid begäran ge ut all elevdata som finns sparad. Fyra rektorer menar att det är fullt möjligt för dem att ge ut all data som finns sparad om en elev medan två rektorer medger att de inte skulle klara av att det.

Man kan konstatera att rektorerna värnar om datasekretessen genom att informera, diskutera och vara noggrann. En rektor beskriver att hen jobbar på följande vis:

”Vi har uppgifterna digitalt och inga elevlistor förekommer. Det som finns för rektorns del som beslut och sånt är inlåst och endast rektorn har nyckeln. Endast skjutlista finns som är given till de som kör skolbuss och taxi. Där finns namn och adress och hur långt det är till skolan. Också ifall eleven är på morris eller eftis. Skolan sköter inte detta utan staden det. Skolan lämnar in digitalt till staden.”

Flera nämner att de har både digitala och analoga arkiv låsta, antingen med lösenord eller nyckel. Rektorererna upplyser skolpersonalen om riskerna vid felhantering, gör dem uppmärksamma på att inga dokument som innehåller personuppgifter ska vara synliga och att förstöra information som inte längre är nödvändig för undervisningen.

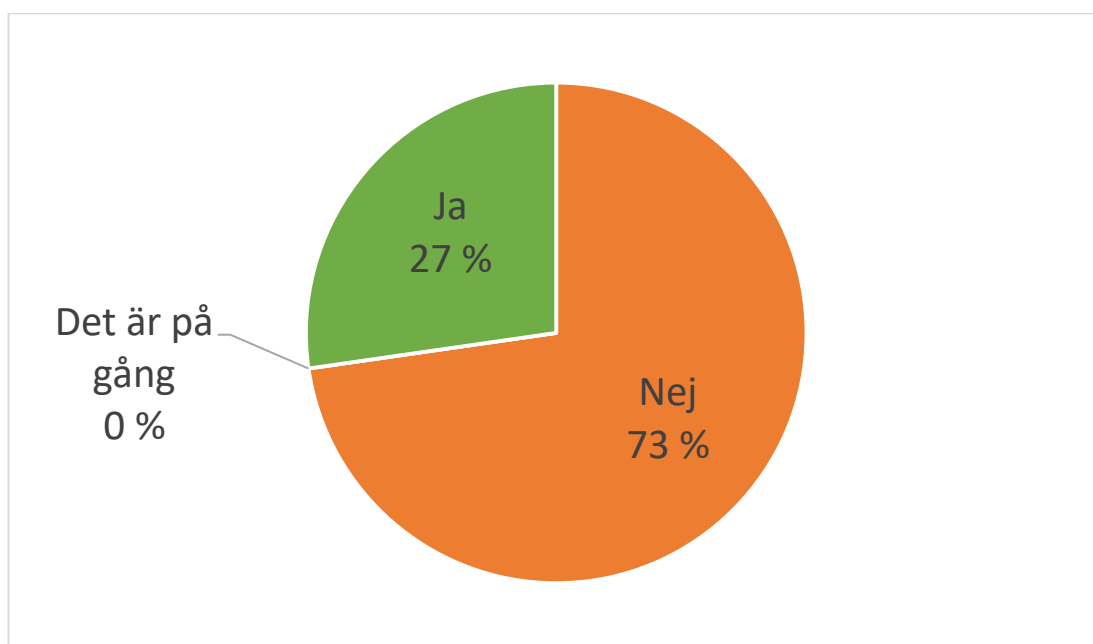
När rektorererna tillfrågades i vilka situationer de är tvungna att beakta GDPR i sitt dagliga jobb var svaren återigen varierande. Två svarade att de litar på att de datasystem som handhar personuppgifter, medan det vid analog data gäller att vara försiktig, t.ex. vid utskrifter måste de beakta vilka instanser eller personer som ska ta del av informationen. Ett svar var särskilt intressant:

”Hela tiden. Varje gång vi gör nå t.ex. nu planeringen inför Stafettkarnevalen. Behövs tillstånd av vårdnadshavarna för att kunna göra en allmän lista. Om elever och i vilka lag de springer och hur man får kontakt med eleven om någonting händer.”

En annan rektor svarade att hen som rektor är ansvarig för skolans verksamhet och att det betyder att hen nödvändigtvis inte själv hanterar så mycket personuppgifter men istället måste försäkra sig om att övrig skolpersonal följer de överenskommelser och rutiner som finns kring datasekretess. Flera nämner även att de måste beakta GDPR då de hanterar och förvaltar både elevernas och personalens personuppgifter.

I och med lagförändringen var en av enkätfrågorna om rektorererna själva eller annan skolpersonal deltagit i antingen fortbildning eller utbildning om datasekretessförordningen. Enkätsvaren visar att den allmänna uppfattningen verkar ha varit att det inte fanns särskilt mycket fortbildning eller utbildningen att delta i, och att det istället nu finns ett behov av mera information. Några nämner en nätbaserad kurs som de deltagit i, en skriver om en allmän föreläsning för kommunalt anställda och skriver att det ”... berörts på några möten. Ingen utbildning”. Två stycken nämner att de gärna skulle sett mera förberedande arbete.

Enligt den nya datasekretessförordningen ska alla skolor ha en utsedd person som fungerar som dataskyddsbud. Denna information verkar helt ha gått förbi skolorna och rektorerna eftersom enkäten visar att majoriteten av skolorna inte har ett dataskyddsbud. Figuren nedan redogör för resultatet.

Figur 3. Resultatet vid frågan då rektorerna tillfrågades om deras skola har ett dataskyddsbud.

Resultatet visar alltså att åtta av rektorerna svarade att deras skola inte har ett dataskyddsbud. Tre av skolorna har ett dataskyddsbud. Ingen av rektorerna svarade att man jobbar på att få ett dataskyddsbud.

För att tydliggöra rektorernas tillämpningar av datasekretess i sitt yrke har jag valt att kategorisera deras svar i tre undergrupper:

Rektorerna tillämpar datasekretess i sitt arbete genom:

1. Egna handlingar
2. Att informera personal
3. Konkreta arrangemang i skolan

Det är viktigt att nämna att kategoriseringen av rektorernas tillämpningar av datasekretess endast ger en fingervisning av hur de jobbar. Även om en rektor inte

nämnt att hen tillämpar datasekretess genom att informera till personalen, behöver det inte betyda att läraren inte gjort det. Kategorierna är även svårtolkade då de inte bildar någon tydligt gräns, utan kan gå in i varandra.

Enligt enkätresultatet kan man dock konstatera att samtliga rektorer tillämpar datasekretess genom sina egna handlingar i sitt arbete. En rektor beskriver att hen beaktar datasekretess i sitt dagliga jobb genom att *"... fundera på vad man ger ut"* och en annan rektor beskriver att hen beaktar datasekretess *"varje gång som någon ber om uppgifter om en elev eller anställd"*. Ytterligare beskriver en annan rektor att hen jobbar *"i enlighet med de instruktioner som gäller"*. Flera nämner att de följer de direktiv som finns, exempelvis kommunens direktiv.

Fem av rektorerna som deltog i undersökningen har i enkäten beskrivit att de håller hög datasekretess genom att informera personalen. En rektor svarade att det *"... handlar väldigt mycket om information"* och en annan *"tar upp aktuella frågor med personalen och gör dem uppmärksamma på att förstöra information som inte längre behövs"*. Ytterligare en rektor svarade att hen strävar mot en hög datasekretess genom att *"dela ut info, diskutera och upplysa om riskerna vid felbehandling"*.

Den sista kategorin tangerade de konkreta arrangemangen som skolan har gjort för att hålla hög datasekretess. I den kategorin kunde sju av rektorerna placeras in. De svar som placerade rektorerna i kategori tre handlade mycket om hur skolorna arkiverar register och dokument med personuppgifter samt vilka program de använder. Därtill räknades enkätfrågan om huruvida skolorna hade ett dataskyddsbud till kategori tre. *"... Förr var det i pappersformat. Nu finns all viktig information i digitalformat, låsta bakom lösenord"* skrev en av rektorerna och en annan *"vi har uppgifterna digitalt och inga elevlistor förekommer. Det som finns för rektorns del som beslut o sånt är inlåst och endast rektorn har nyckeln"*. Vidare skriver en rektor så här, angående hur skolan jobbar konkret för att upprätthålla en hög datasekretess:

"Jag litar på att de program vi använder där personuppgifter finns är säkra. När det gäller analogt material handlar det om att se till att inga papper ligger framme och att när de skickas mellan olika instanser alltid är förseglade."

Ur enkätresultatet kan man konstatera att rektorerna jobbar enligt bästa förmåga för att försäkra sig om att datasekretessen är hög både för personal och elever. Tillämpningen sker som en rektor beskrev det med *”information, tydlighet och noggrannhet. Det är tre ledord som bör eftersträvas för att nå en hög datasekretess.”* Genom att själva vara noggranna med hur de hanterar personuppgifter, informera personal och ha konkreta arrangemang som exempelvis låsta arkiv, både analoga och digitala.

5 Diskussion

I kapitel 5.1 diskuteras forskningen metodval. Därefter övergår jag till resultatdiskussion i kapitel 5.2, där jag kopplar teori som redogjorts i kapitel 2 till det resultat som undersökningen visat. Slutligen avslutas kapitel 5 med förslag till fortsatt forskning inom ramarna för samma ämne.

5.1 Metod

Min undersökning utgår från en kvalitativ forskningsansats med fenomenografiskt perspektiv. Syftet med min avhandling var att undersöka datasekretess inom den grundläggande utbildningen, då det har varit ett synnerligen aktuellt tema i och med de stora förändringar som skedde då EU trädde i kraft en ny datasekretessförordning. Denna undersökning har utgått från ett rektorsperspektiv, då rektorns ledarskap och roll spelar stor roll för skolans riktlinjer när det gäller känsliga frågor som datasekretess. Valet av forskningsansats utgick från studiens syfte. Eftersom syftet var att ta reda på rektorernas personliga åsikter, erfarenheter och upplevelser ansåg jag att en kvalitativ studie med fenomenografi som forskningsansats var det som passade bäst. Allt material som samlats in för studien har vid det första analyskedet analyserats analogt, med papper och penna.

Metodvalet för undersökningen föll på enkät. Att samla in material via enkät är en enkel metod för både respondent och forskare. Eftersom enkäten var nätbaserad fick rektorerna själva ansvara över den tid de lade ner i sina svar samt när de ville svara. Eftersom skolvardagen tenderar att vara hektisk gav jag rektorerna möjlighet att vid ett självvalt lämpligt tillfälle fylla i enkäten. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att en enkät också kan ge förvrängda svar. Tebelius (1987) påpekar att respondenterna måste ha reflektionsförmåga, ett gott språk och vara motiverade för att enkäten ska ge så mycket som möjligt åt forskaren. I efterhand var det tydligt att några av enkätfrågorna var ställda på ett sådant sätt som respondenterna hade svårt att förstå vad som frågades efter. Det visar hur viktigt det är med tydliga frågor, vilket Trost & Hultåker (2016) också påpekar. Exempelvis var det flera rektorer som inte svarade så som jag hade förväntat mig vid de frågor där en hypotetisk situation presenterades. Det tyder på att rektorerna hade svårt att förstå meningen med frågan.

När det gäller enkätundersökningar bör man tala om internt och externt bortfall. Ett internt bortfall syftar till de som inte besvarade några enkätfrågor, medan ett externt bortfall syftar till de som inte alls deltog i undersökningen. Inom det interna bortfallet i enkätundersökningen kunde man se mönster på vilka frågor som respondenterna valt att inte besvara utförligt. Det interna bortfallet var sådana frågor som kunde ha omformulerats för ett tydligare budskap. Det externa bortfallet var stort eftersom enkäten skickades ut till ett stort antal rektorer. (Eljertsson, 2005.)

I en undersökning kan man gruppera respondentens motivation i två kategorier; yttre och inre motivation. Patel (1987) menar att den yttre motivationen stärks om forskaren tydligt redogör sitt syfte med undersökningen. Därtill stärks den yttre motivationen om respondenten informeras om hur hans deltagande i undersökningen kommer till nytta för samhället och för hans egna skull. Detta var något jag betonade starkt då jag var i kontakt med rektorerna. Den inre motivationen påverkas av den relation som forskaren och respondenten bygger upp. Därför satte jag stor vikt vid tydlighet för att undvika förvirring så långt som möjligt.

Respondenterna meddelades från första början att deras svar är konfidentiella men att jag behöver deras namn utifall att jag skulle behöva ta kontakt med dem vid en eventuell intervju. Under datainsamlingen var det fortfarande tänkt att ett utvalt antal rektorer skulle intervjuas för att styrka undersökningen. Vidare visade det sig när enkätmaterialen var analyserat att ytterligare material inte behövdes.

Vid kategoriseringen av rektorernas kunskaper om datasekretess, kapitel 4.1, konstaterades det att kategorierna bör utgå från begreppen försvarliga, goda och utmärkta kunskaper inom datasekretess. Till en början var formuleringarna för kategorierna följande; rektorer som är insatta, rektorer som är ganska insatta och rektorer som inte är insatta i datasekretess. Dessa kategorier förkastades då det kunde konstateras att alla rektorer var mer och mindre insatta i ämnet.

När det gäller rektorernas inställning och tilltro till datasekretess utformades tre kategorier som utgick från svag, neutral och stark tilltro. Dessa tre kategorier utformades då de tidigare formuleringarna med begrepp som positiv, negativ och attityd ansågs kunna ge ett något för kraftfullt, nästan offensivt, intryck.

Då rektorernas tillämpningar analyserades var det svårt att till en början få grepp om hur svaren skulle kategoriseras, eftersom svaren var så varierande. Tre kategorier som tangerade rektorernas tillämpningar kunde till slut formuleras: genom egna handlingar, genom att informera personal och genom konkreta arrangemang i skolan. Vid denna kategorisering är det mycket viktigt att nämna att rektorerna kan jobba enligt flera av dessa kategorier, trots att de inte nämnt de i enkätsvaren.

Om studien skulle upprepas med samma respondentgrupp och frågor tror jag personligen inte att svaren skulle skilja sig väldigt mycket i dagens läge. Dock tror jag att resultatet skulle variera om studien utfördes om några år, eftersom datasekretess är så aktuellt. Med tid och kunskap tror jag att rektorernas kunskaper, inställning och tillämpningar kommer förändras gällande datasekretess. Studiens tillförlitlighet är därmed rätt föränderlig. Detta är en av aspekterna som man bör ta i beaktande då man utför kvalitativ forskning, hävdar Kvale & Brinkmann (2009). Personligen uppfattade jag att respondenterna återgav sina ärliga åsikter och uppfattningar i enkätsvaren.

Målet med forskning var att undersöka rektorers kunskaper inom datasekretess vilket jag anser att studien också gjort. Den bristfälliga tidigare forskningen inom ämnet gjorde det svårt att forma forskningsfrågor utgående från den teoretiska bakgrunden, dock tycker jag att trovärdigheten ändå är hög, då resultatet gav svar på de slutgiltiga forskningsfrågorna som formulerats. Ytterligare kunde man ha analyserat materialet enligt exempelvis rektorernas ålder och eventuella samband med deras inställning till den utveckling som skett inom skolektorn i och med digitaliseringen, eftersom det finns en allmän uppfattning om att äldre personal inom skolvärlden är mera misstänksam gentemot teknik.

Om jag personligen tillbakablickar på avhandlingsskrivandet kan jag konstatera att det varit en process som på många vis varit utmattande, men också givande. Processen har kantats av osäkerhet om hur jag ska gå till väga och vad som är relevant att lägga ner tid på. I och med att det saknas tidigare studier inom samma område har det varit svårt att veta ifall de steg jag tagit varit i rätt riktning. I efterhand kan jag dock konstatera att den skepsis som funnits med under skrivandets gång har varit nyttig eftersom det har krävts kritiskt tänkande till varje del. Varje del i processen har jag ifrågasatt genom

att fundera över vad jag kunde ha gjort bättre. Denna approach tror jag är en av orsakerna till att jag uppnått de mål jag haft för avhandlingen. Som en naturlig del av processen har jag lärt mig mycket om datasekretess och även fått insikt i att det är en allt viktigare faktor att beakta i all verksamhet som berör personuppgifter.

5.2 Resultat

I det här kapitlet behandlas studiens resultat tillsammans med den teoretiska bakgrunden samt studiens syfte och forskningsfrågor. Eftersom den allmänna dataskyddsförordningen fortfarande är relativt ny betyder det också att forskningen inom ämnet är bristfällig. Tidigare studier inom ämnet är i princip obefintliga, särskilt när det kommer till den finlandssvenska sektorn. Därför behandlas tidigare forskning relativt lite i detta kapitel.

Datasekretess är ett väldigt viktigt ämne som med all rätt kräver kunskap av alla människor som i sin vardag hanterar personuppgifter. Datasekretess har under en längre tid varit något man värnat om men digitaliseringen har förändrat sättet som personuppgifter sparas och används. Med detta menas också att det fram tills GDPR varit lättare att missbruka personuppgifter.

Det är tydligt och mycket viktigt att påpeka att enkätresultatet endast ger en indikation om rektorernas kunskaper, inställningar och tillämpningar av datasekretess. Datasekretess är för många ett redan invariant mönster, vilket kan vara svårt att själv förklara eller ens upptäcka, eftersom det är en naturlig del av ens vardag. Rektorerna kan ha missförstått frågan, varit stressade eller av andra orsaker inte svarat helt sanningsenligt eller utförligt. Dessutom kan jag som analyserat resultatet missförstått deras svar eller uppfattat deras inställning på ett annat sätt än hur rektorerna själva skulle beskriva sig. Det är dock mera trovärdigt att jag bedömer rektorernas kunskaper, inställningar och tillämpningar eftersom rektorerna inte har något att jämföra med, vilket jag som forskare har, både från den teoretiska bakgrunden som utarbetats samt de övriga respondentsvaren som kom in i samband med enkäten. Samtidigt är det också viktigt att påpeka att alla människor upplever kunskap olika. Vad en människa

uppfattar stor kunskap kan en annan människa uppfatta som bristfällig kunskap. Det är lätt att svara att man förstår något fastän man i själva verket inte är införstådd i problematiken.

Det är tydligt att alla respondenter har svarat på enkäten genom sin roll som rektor, och inte som privatpersoner. När det kommer till rektorernas kunskap inom datasekretess är det väldigt varierande från person till person. Man kunde dock urskilja att en del av rektorerna var mera insatta i ämnet än vad de övriga rektorerna var. Detta kan förklaras med exempelvis eget intresse, jämfört med de som inte var särskilt intresserade som hade en viss misstänksamhet mot den ökade datasekretessen då de ansåg att den inte alltid är till elevens fördel. Rektorerna vet vad som räknas till personuppgifter och är väl medvetna om hur personuppgifter ska hanteras. De beskriver att personuppgifter inte får spridas till utomstående, att register med elevernas personuppgifter ska hanteras ytterst försiktigt och många nämner att elevlistor sällan ens skapas. Därtill vet alla om att vårdnadshavares tillstånd till personuppgifter krävs om en lista eller ett register ska uppföras. Allt detta beskrivs i Utbildnings- och kulturministeriets dataskyddsguide för läroanstalter (u.å.).

Rektorernas tillit för lärarna är stark; de är säkra på att lärarna hanterar personuppgifter enligt de system och riktlinjer som både skola och kommun har skissat upp. Man kan dock konstatera att det trots dataskyddsguider och tillgång till webbkurser samt kommunala informationstillfällen verkar finnas en önskan om mera information om hur de ska hantera personuppgifter på ett korrekt sätt enligt den allmänna dataskyddsförordningen. Resultatet visade att majoriteten av skolorna saknade dataskyddsombud, vilket kan vara en antydning om att skolorna är i behov av mera information eftersom det enligt GDPR är obligatoriskt med dataskyddsombud.

Flera menar att digitaliseringen är något som skolor inte dragit full nytta av (Sipilä, 2013; Wahlström, 2007.) Enkätresultatet visar att rektorernas inställning till sociala medier, teknik och internet är väldigt varierande. De flesta beskriver deras inställning som försiktigt positiv, men i andra enkätsvar kunde man dock ana en inställning eller attityd om att den ökade datasekretessen inte alltid är något som rektorerna uppskattar, på grund av att det gjort deras arbete mera byråkratiskt och administrativt. Men

generellt sett är rektorerna försiktigt positiva till digitalisering och dess undergrenar som uppstått med tiden.

Särskilt intressant var de svar som påpekade att den höga datasekretessen inte alltid är till elevens fördel. Elevvården är en av de instanser inom skolan där sekretessen är mycket viktig. Det några rektorer verkade mena var att den ökade datasekretessen har gjort det svårare att åtgärda elevers problem eftersom det blivit mera restriktivt att skicka vidare information som innehåller personuppgifter. Alla rektorer värderar datasekretessen högt.

Lärares och rektorers inställning till datasekretess och ämnen som hör ihop med det påverkar högst antagligen också deras elever. Glgu 2014 (Utbildningsstyrelsen, 2014) beskriver att eleven ska lära sig att ta förnuftiga val och agera ansvarsfullt när det kommer till teknologi. Därtill är den digitala kompetensen en viktig kompetens för eleverna att fördjupa sig i. Carlström & Wersäll (2006) konstaterade att många lärare upplever den digitala utvecklingen som utmanande, vilket i många fall verkar bero på att lärarnas kunskap inom området är bristfällig. Man kan ifrågasätta om det samma gäller inom datasekretess, då den misstänksamhet som uppfattades i samband med enkäten verkade bero på osäkerhet och insikt i sin egna okunskap.

De tillämpningar som rektorerna gör för att hålla en så hög standard är i enlighet med förordningens riktlinjer. Dokument som innehåller personuppgifter är antingen lösenordskyddade eller inlåsta i arkiv dit endast behöriga har tillträde. Dock fanns det stora skillnader när det gäller hur länge skolor arkiverar data om elever. Detta kan motiveras med ett dataskyddsförordningen inte har några tydliga riktlinjer på hur länge data får sparas om elever. Tillämpningen av datasekretess sker för rektorernas del mycket genom att informera till den övriga personalen i skolan.

Forskningsfrågorna i avhandlingen besvarades och gav en djupare förståelse för rektorernas uppfattning om datasekretess. Syftet med undersökningen var att undersöka hur datasekretessen upplevdes efter GDPR. Det resultat som studien kom fram till gav en bred och mångsidig bild av både hur man inom den grundläggande utbildningen hanterat datasekretessen innan den allmänna datasekretessförordningen trädde i kraft men också hur man i dagens läge hanterar personuppgifter.

5.3 Förslag till fortsatt forskning

Eftersom tidigare forskning saknas är datasekretess definitivt något som borde undersökas mer, i synnerhet eftersom man nu inom exempelvis EU har förstått vikten av hög datasekretess. Fördjupande studier inom ämnet kunde också vara till nytta då det fortfarande existerar många frågetecken om vad som gäller och inte gäller. Det är tydligt att användningen av personuppgifter inte kommer att minska. I och med digitaliseringen ökar mängden databaser som kräver personuppgifter, bara av den orsaken att de behöver garantera sig om att den person som registrerar sig faktiskt existerar och exempelvis inte stulit någon annans identitet. Detta leder givetvis till att åtkomsten till personuppgifter är enklare än någonsin. Och där kommer vikten av att ha en hög datasekretess in. Datasekretessen skyddar den enskilda individen.

Fortsatta studier inom ämnet kan egentligen rikta sig till både större och mindre folkgrupper, på grund av att det finns så lite tidigare forskning. Ur en skolsynvinkel, kunde datasekretess undersökas ur antingen elevers, föräldrars eller lärares perspektiv. Studierna kunde rikta sig till vad den enskilda individen vet om hur deras personuppgifter hanteras eller hur högt de värderar ett skydd av deras personuppgifter. Därtill kunde fortsatt forskning inom temat datasekretess också rikta in sig på hur de personuppgiftsansvariga hanterar personuppgifter och hur de upplever själva hanteringen. En uppföljning till denna avhandling kunde också vara relevant inom några år, för att granska läget då; upplever rektorerna att de fått klarhet i hur personuppgifter ska hanteras eller finns det fortfarande frågetecken kring datasekretess?

Det finns också behov av att kritiskt granska de lagar och förordningar som existerar när det gäller datasekretess. Eftersom den allmänna datasekretessförordningen trädde i kraft i maj 2018 och denna avhandling var klar drygt ett år senare kan det hända att förordningen uppdateras eller revideras och ändrar på det resultat som studien kommit fram till.

Litteratur

Arnolds-Granlund, SB. (2015). Mediepedagogik de senaste tio åren. [Media education the last 10 years] I: Benita Kavander (red) Dåtid, nutid, framtid. Lärarskap, skola och utbildning i Vasa under 40 år.

Bryman, A. & Nilsson, B. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (Upplaga 3.). Stockholm: Liber.

Carlström, I. & Wersäll, B-L. (red.) (2006). *Läraryrollen i ett föränderligt samhälle*. Hämtad den 17 december 2018 från <http://www.lansforsakringar.se/globalassets/aa-global/dokument/ovrigt/aa-om-oss/forskning/05033-antologi-om-lararollen.pdf>

Datainspektionen. (u.å.). *Anmäl personuppgiftsincidenter*. Hämtad 21.1.2019 från <https://www.datainspektionen.se/lagar--regler/dataskyddsförordningen/anmala-personuppgiftsincident/>

Dataombudsmannens byrå. (u.å.). *Har du blivit föremål för automatiskt beslutsfattande?* Hämtad 21.1.2019 från <https://tietosuoja.fi/sv/har-du-blivit-foremal-for-automatiskt-beslutsfattande->

Dataombudsmannens byrå. (u.å.). *Har du underrättats om behandlingen av dina uppgifter?* Hämtad 21.1.2019 från <https://tietosuoja.fi/sv/har-du-underrattats-om-behandlingen-av-dina-uppgifter>

Dataombudsmannens byrå. (u.å.). *När du vill rätta dina uppgifter*. Hämtad 21.1.2019 från <https://tietosuoja.fi/sv/nar-du-vill-ratta-dina-uppgifter>

Dataombudsmannens byrå. (u.å.). *När du vill överföra dina uppgifter till en annan personuppgiftsansvarig*. Hämtad 21.1.2019 från <https://tietosuoja.fi/sv/nar-du-vill-overfora-dina-uppgifter-till-en-annan-personuppgiftsansvarig>

Dataombudsmannens byrå. (u.å.). *Personuppgiftsincidenter*. Hämtad 21.1.2019 från <https://tietosuoja.fi/sv/personuppgiftsincidenter>

Dataombudsmannens byrå. (u.å.). *Vanliga frågor om EU:s dataskyddsförordning*. Hämtad 21.1.2019 från <https://tietosuoja.fi/sv/gdpr-sv>

Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Ejlertsson, G. (2005). *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Europeiska Kommissionen. (2018). *Europaparlamentets och rådets förordning om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande direktiv*. Hämtad 22.10.2018 från https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rights-citizens_en

Europeiska Kommissionen. (2018). *EU:s dataskyddsreform: bättre dataskydds rättigheter för europeiska medborgare*. Hämtad 22.10.2018 från https://ec.europa.eu/commission/priorities/justice-and-fundamental-rights/data-protection/2018-reform-eu-data-protection-rules_en

Europeiska Kommissionen. (2018). *2018 reform of EU data protection rules*. Hämtad 14.1.2019 från https://ec.europa.eu/commission/priorities/justice-and-fundamental-rights/data-protection/2018-reform-eu-data-protection-rules_en

Europeiska Kommissionen. (u.å.). *Launch of the #SaferInternet4EU initiatives on Safer Internet Day*. Hämtad 23.4.2019 från <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/launch-saferinternet4eu-initiatives-safer-internet-day>

Europeiska Kommissionen. (u.å.). Rights for citizens. Hämtad 22.10.2018 från https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rights-citizens_en

Emerald Insight Staff. (2004). *Data protection & Consumer Privacy*. Bradford: Emerald Group Publishing.

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG. (allmän dataskyddsförordning). Hämtad 12.11.2018 från <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj?locale=sv>

Europeiska Unionen. (2018). *EU:s 28 medlemsländer*. Hämtad 12.11.2018 från https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_sv#eu:s-28-medlemsländer

Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter . Hämtad 12.11.2018 från <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?qid=1542028294144&uri=CELEX:31995L0046>

Field, A. (2013). *Discovering Statistics using IBM SPSS Statistics*. Los Angeles: Sage Publications.

Fejes, A. & Thornberg, R. (2015). *Handbok i kvalitativ analys* (2., utök. uppl.). Stockholm: Liber.

Hartikainen, H. (2017). *Malice in Wonderland: Children, online safety and the wonderful world of Web 2.0*. Oulu: University of Oulu.

Holme, I. & Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

- Höök, K. (2015). Digitaliseringen av det Vardagliga. *Om Sverige I Framtiden – En Antologi Om Digitaliseringens Möjligheter (Sou 2015:65)*, pp. 165-194.
- Justensen, L. & Mik-Meyer N. (2011) *Kvalitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Torhell, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Tredje upplagan.). Lund: Studentlitteratur.
- Lag om grundläggande utbildning 628/1998. Hämtad 26.11.2018 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628#L8P40>
- Livingstone S. & Haddon L. (2009.) *EU Kids Online: Final Report*. Hämtad 18.12.2018 från [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%20\(2006-9\)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20I%20(2006-9)/EU%20Kids%20Online%20I%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf)
- Mikkilä-Erdmann, M. (2017). I H. Savolainen, R. Vilkkö, L. Vähäkylä, M. Aro & Suomen Akatemia, *Digitaliseringen av utbildningen* (s. 34-45). Helsinki: Gaudeamus.
- Nationalencyklopedin. (u.å.). *Inställning*. Hämtad 25.4.2019 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/installning>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). *Attityd*. Hämtad 5.11.2018 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/attityd>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). *Dataskyddsförordningen*. 11.12.2018 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/dataskyddsförordningen>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). *Fördom*. Hämtad 5.11.2018 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/fördom>
- Nationalencyklopedin. (u.å.). *Edward Snowden-affären*. Hämtad 19.12.2018 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/edward-snowden-affaren>

- Patel, R. (1987). Intervju och enkät. I: R. Patel, U. Tebelius (red.), *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidson, B. (2012). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Personuppgiftslog 1999/523. Hämtad 14.1.2019 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990523>
- Prensky, M. (2001). *Digital game-based learning*. New York: McGraw-Hill.
- Sipilä, K. (2013). *No pain, no gain?: Educational use of ICT in teaching, studying and learning processes : teachers' and students' views*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Sjöberg, J. (2010). *Chatt som umgängesform: Unga skapar nätgemenskap*. Stockholm: Institutionen för barn- och ungdomsvetenskap, Stockholms universitet.
- Staksrud, E. (2013). *Children in the online world: Risk, regulation, rights*. Farnham: Ashgate.
- Ström, P. (2003). *Övervakad: Elektroniska fotspår och snokarsamhället*. Malmö: Liber ekonomi.
- Suoninen, A. (2013). *Lasten mediabarometri 2012: 10-12-vuotiaiden tyttöjen ja poikien mediankäyttö*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Svenska Akademiens Ordböcker. (2019). *Attityd*. Hämtad 11.1.2019 från <https://svenska.se/tre/?sok=attityd&pz=1>
- Svenska Yle. (2018). *EU:s nya dataskyddsförordning GDPR har trätt i kraft – det här innebär förändringen för dig*. Hämtad 11.1.2019 från

<https://svenska.yle.fi/artikel/2018/05/25/eus-nya-dataskyddsförordning-gdpr-har-tratt-i-kraft-det-har-innebar-forandringen>

SVT Play. Rapport. (2018). *Jag fattar att GDPR är en lag – men varför behövs den?* [tv-program]. Hämtad 19.12.2018 från <https://www.svtplay.se/klipp/18052571/jag-fattar-att-gdpr-ar-en-lag---men-varfor-behovs-den>

Säkerhetskommittén. (u.å.). Strategi för cybersäkerheten i Finland. Hämtad 17.4.2019 från <https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/05/Strategi-för-cybersäkerheten-i-Finland.pdf>

Tebelius, U. (1987). Olika typer av självrapportering. I: R. Patel, U. Tebelius (red.), *Grundbok i forskningmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Tullen. (2018). *EU-, EES-, Efta- och Schengenländerna*. Hämtad 12.11.2018 från <https://tulli.fi/sv/om-tullen/tullens-verksamhet/eu-ees-efta-och-schengenlanderna>

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Uljens, M. (1989). *Fenomenografi: Forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.

Undervisning- och kulturministeriet, (u.å.). *Dataskyddsguide*. Hämtad 21.1.2019 från <https://minedu.fi/sv/dataskyddsguide>

Utbildningsstyrelsen, (u.å.). *Diskussion och konsultation*. Hämtad 14.1.2019 från https://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/anvisningar_och_rekommendationer/grundlaggande_utbildning/information_om_anordnande_av_stod/elevvard/diskussion_och_konsultation

Utbildningsstyrelsen, (u.å.). *Elevhälsoregister*. Hämtad 14.1.2019 från https://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/skollagstiftningen_vanliga_fragor/elvehalsoregister

Utbildningsstyrelsen. (u.å.). *Frånvarouppgifters offentlighet*. Hämtad 14.1.2019 från https://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/skollagstiftningen_vanliga_fragor/franvarouppgifters_offentlighet

Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Utbildningsstyrelsen. (u.å.). *Elektroniska system inom elev- och studerandevården*. Hämtad 26.11.2018 från https://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/skollagstiftningen_vanliga_fragor/elektroniska_system_inom_elev_och_studerandevarden

Wiklund, M. (2014). Förändringsarbetet i klassrummen: Multimodala arbetsformer. *Att Förändra Skolan Med Teknik*, pp. 139-150.

Wahlström, B. (2007). *Guide till det virtuella samhället: Trender i maktkampen mellan den verkliga och den virtuella världen* (1. uppl.). Stockholm: SNS förlag.

Bilagor

Bilaga 1: Informationsbrev till rektorer och förfrågan om att delta i undersökningen.

Hej!

Mitt namn är Alexia Sahl och jag studerar till klasslärare vid Åbo Akademi. Jag håller på att slutföra mina studier och skriver som bäst på min pro-gradu avhandling. Ämnet för studien är datasekretess i den grundläggande utbildningen. Ämnet är intressant och aktuellt, inte mindre på grund av den nya datasekretessförordningen, GDPR, som trädde i kraft våren 2018.

Som handledare fungerar lektor i mediepedagogik Sol-Britt Arnolds-Granlund som har en mångårig erfarenhet av digital verksamhet inom den grundläggande utbildning.

I studien önskar jag få reda på hur skolpersonal på fältet upplever datasekretess i den grundläggande utbildningen och sålunda få en helhetsbild av hur frågan förverkligas i praktiken.

Frågan om GDPR är komplex och uppdraget kan upplevas svårt att förverkliga, att veta vad som gäller och inte gäller. Detta gör ämnet ytterligare intressant att beforska. Min förhoppning är också att avhandlingen ska kunna kasta ljus på tillämpningen av GDPR inom den grundläggande utbildningen. När jag läst in mig på ämnet har jag även fått möjligheten via min handledare Sol-Britt Arnolds-Granlund att delta som gästföreläsare på kursen Mediepedagogik för klasslärare vid Fakulteten för pedagogik och välfärd.

Jag har valt att koncentrera min studie till rektorer i den grundläggande utbildningen runt om i Svenskfinland. Valet föll på rektorer eftersom de är skolans ledning och jag tror att jag kan få en bättre och mera heltäckande bild av hur läget ser ut via rektorer.

Att ditt namn efterfrågas inledningsvis i enkäten beror på att jag behöver kunna ta kontakt med dig för en eventuell intervju. Varken ditt namn eller din skolas namn kommer att framkomma i avhandlingen. Alla enkätsvar hanteras konfidentiellt, vilket betyder att dina svar inte kommer att överföras till en tredje part.

Jag är tacksam om du väljer att bidra med din tid och dina svar. Det hjälper mig komma framåt i mina studier och förhoppningsvis inom en snar framtid bli klar med studierna och påbörja jobbet som klasslärare.

Om det finns frågor, funderingar eller om du bara vill diskutera ämnet så kan du ta kontakt med mig! Jag svarar på e-post, telefonsamtal, via WhatsApp eller textmeddelanden. ☐

Med vänliga hälsningar

Alexia Sahl

asahl@abo.fi

0400893610

Bilaga 2: Enkätfrågor. Bilaga 2 är skärmdumpar från webbsidan där enkäten fylldes i och kan därför vid första anblick se ut att variera i utseende.

Rektorer i finlandssvenska skolor

Bakgrund

Först ut i enkäten är lite bakgrund om Dig själv.

* Namn

* Födelseår

* Antal skolor Du varit rektor för:

* Antal år Du jobbat som rektor:

Vilka årskurser är Du rektor för just nu?

- Förskolan
- Årskurs 1
- Årskurs 2
- Årskurs 3
- Årskurs 4
- Årskurs 5
- Årskurs 6
- Årskurs 7
- Årskurs 8
- Årskurs 9
- Gymnasium/yrkesskola

* Antal år Du jobbat som lärare:

* Antal skolor du jobbat i som lärare?

Jag har undervisat i följande årskurser:

- Förskolan
- Årskurs 1
- Årskurs 2
- Årskurs 3
- Årskurs 4
- Årskurs 5
- Årskurs 6
- Årskurs 7
- Årskurs 8
- Årskurs 9
- Gymnasium/yrkesskola

* Nuvarande skolas elevantal:

* Nuvarande kollegiets storlek:

* Hur förhåller Du dig till internet, sociala medier och teknik?

GDPR i skolan

Besvara följande frågor enligt hur Du som rektor tycker att situationer skulle skötas samt hur Du tror att lärarna sköter situationen i skolan.

En lärare ska upprätta en klasslista. Vad bör läraren tänka på när hen skapar listan?

* Enligt mig ...

* Jag tror att lärarna känner till att ...

Eventuell kommentar: